

SÖZ VARLIĞI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖLÇÜTLER

Yrd. Doç. Dr. Bayram BAŞ*

ÖZ: Bu çalışma, söz varlığı araştırmalarında karşılaşılan temel güçlüklerle kısaca değinmek, bunlara çözüm yolları getirmek ve aynı yönde ortak bir yöntem önermek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma, konuşma dili ve yazılı dil üzerine yapılan söz varlığı araştırmalarında hedef kitlenin ve hedef kaynakların belirlenmesi, kelime kavramının sınırlandırılması, diğer söz varlığı unsurlarının belirlenmesi, yaygınlık ve kullanım sırası kavramlarının işlevleri çerçevesinde yapılandırılmıştır. Her bir bölüm değerlendirilirken, yapılmış ilgili araştırmalarda bulunan verilerden yararlanılmış, bunun yanında söz varlığı alanındaki çalışma modelini somutlaştırmak için örnek uygulamalar da yapılmıştır. Ayrıca, ülkemizde yapılmış söz varlığı araştırmalarında kullanılan yöntemler de kısaca değerlendirilmiş ve çalışma verilerinin karşılaştırılmamasındaki temel sebepler üzerinde durulmuştur. Çalışma bir bütün hâlinde düşünüldüğünde, söz varlığı unsurlardan kelime, deyim, atasözü, ikileme, kalıp sözler, kalıplaşmış ifadeler vd. üzerine araştırma yapacak kişilere rehberlik edecek, kılavuz özelliği de göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Söz varlığı, kelime, yaygınlık, kullanım sırası.

The Criteria Used in the Studies on Word Property

ABSTRACT: This study has been aimed to state the primary difficulties faced in word property researches and look for a solution suggesting a possible common methodology. The research has been constructed as stating target group and target resources in the word property researches on speaking language and written language, delimitating the concept of word, stating the other elements of word property, and the functions of the concept of prevalence and usage order. When each section has been evaluated, it has been utilized from the data seen in related works, and sample applications have been used in order to concrete the study model in word property field. Besides the methods

* Cumhuriyet Üni. Eğitim Fak. İlköğretim Böl. bayrambas@gmail.com

used, first in word property researches in Turkey were evaluated briefly and the primary reasons of why on the working data could not be compared has been pointed out. By considering the study as a whole, it will provide valuable information for the researchers who will study on the elements of word property like word, idiom, proverb, repetition, pattern words, inflexible expressions etc.

Key Words: Word property, word, prevalence, usage order.

Giriş

Söz varlığı araştırmaları üzerine herkes tarafından kabul gören ortak bir yöntem, bugüne dek belirlenememiştir. Farklı amaçlarla yapılan çalışmalar, araştırmacıların birbirlerinden habersiz ve bağımsız hareket etmesi, yabancı ülkelerdeki çalışmalara olan bağımlılık, ekip çalışmalarındaki sınırlılıklar, disiplinler arası ilişkilendirmedeki eksiklikler, söz varlığı unsurlarının benimsenmesindeki ölçütler, hedef kitlenin belirlenmesi vb. faktörler bu durumun en önemli etkenleridir.

Söz varlığı çalışmaları temel olarak iki hedefe odaklanır: 1. Konuşma dili üzerine araştırmalar. 2. Yazı dili üzerine araştırmalar. Konuşma dili üzerine malzeme toplama çok güç bir iştir ve ülkemizde bu alana dair çalışmalar sınırlıdır. Çalışmaların büyük çoğunluğu yazılı dilden temin edilen veriler üzerine yapılmıştır. Ancak bunlar arasında son yıllarda yapılan birkaçı dışındakiler ortak bir yöntem kullanmamıştır. Söz varlığı araştırmalarındaki problemlere açıklama getirmek ve orta noktada bir yöntem belirleyebilmek önem arz etmektedir. Çalışmamızda bu problemlere çözüm önerisi getirmek gayesiyle, iki temel hedef bulunmaktadır:

1. Söz varlığı araştırmalarında dikkat edilecek hususlar ve bunlara bağlı oluşacak problemlere çözüm önerileri.

2. Bundan sonra yapılacak söz varlığı araştırmalarında elde edilecek verilerin karşılaştırılıp değerlendirilmesi için ortak bir yöntem önerisi.

Söz varlığı araştırmalarında, söz varlığını meydana getiren kelime, deyim, atasözü, ikileme, kalıp sözler, kalıplaşmış ifadeler vd. unsurlarından biri ya da birkaçı üzerine yapılacak özel hedefli veya karşılaştırmalı her çalışmanın ortak bir noktada buluşturulmasının, dil eğitimi sürecinde oluşturulacak her türlü modele katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Zira çok zahmetli ve mesai isteyen söz varlığı araştırmalarındaki emeklerin, kendi sınırlarında kalması ya da bilim dünyasına ulaşamaması, ulaşsa da sonuçlarının karşılaştırılabilir olamaması çok önemli bir sorundur.

Çalışmamız, beş başlıktan meydana gelmiştir: 1. Söz varlığının tespiti için kullanılacak verilerin belirlenmesi. 2. Kelime kavramının benimsenme biçimi. 3. Söz varlığının diğer unsurlarının tespiti. 4. Söz var-

lığı çalışmalarında yaygınlık. 5. Söz varlığı çalışmalarında kullanım sırası.

Söz varlığının tespiti için kullanılacak verilerin belirlenmesine dair bölümde; konuşma dili ve yazılı dildeki söz varlığı unsurları üzerine araştırmaların yöntemleri kısaca değerlendirilmiş, yapılacak yeni araştırmalarda konuşma dilinden ve yazılı dilden malzeme temin edilirken hangi ölçütlere dikkat edilmesi gerektiği hususunda öneriler yapılmıştır.

Araştırmamızın en ayrıntılı bölümü, kelime kavramının benimsenmesi biçimidir. Bu bölümde, kelimeye şekilsel ve anlamsal bakış tartışılmış, Türkçenin çekimleme özelliğinin meydana getirebileceği nicel değişkenler irdelenmiş ve bu yönde örnek bir uygulama gösterilmiş, derlenen metinlerin ön çalışmada işaretlenme usulüne dair örneklendirici açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca, sayısal ifadeler, yabancı kelimeler ve kişisel imlâ tercihlerinin araştırmalarda ne biçimde kullanılması gerektiği de değerlendirilmiştir.

Son iki bölümde de *yaygınlık* ve *kullanım sırası* kavramlarının, karşılaştırmalı söz varlığı araştırmalarında meydana gelebilecek hata payını düşürmede üstlendiği roller üzerinde durulmuş ve bu yönde hazırlanmış örnek uygulamalar kısaca değerlendirilmiştir.

1. Söz Varlığının Tespiti İçin Kullanılacak Hedef Kitle ve Hedef Kaynakların Belirlenmesi

Söz varlığı araştırmalarında ilk aşama, konuşma dili için yapılıyorsa hedef kitleyi, yazılı dil için yapılıyorsa hedef kaynakları tespit etmektir. Ülkemizde *konuşma dilinin söz varlığı* üzerine yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Pierce (1960) öncülüğünde askerî alanda yapılan değerlendirme, Tosunoğlu (1998)'nin anaokulu öğrencileri ile yaptığı çalışma ve Âşık (2007)'in tespitleri konuşma dili üzerine araştırmalara örnek olarak gösterilebilir. Pierce'nin çalışması bir berber dükkânına kurulan gizli ses kayıt sistemi ve okuma yazma bilmeyen erlerle yapılan mülakatlardan elde edilen verilerden oluşmuştur. Tosunoğlu bir grup anaokulu öğrencisinden ses kaydı yoluyla veri toplamıştır. Âşık ise Türkiye'nin muhtelif yerlerinden ve mekânlarından derlediği üç dakikalık bin adet ses kaydından malzeme oluşturmuştur. Üç araştırmacının hedef kitlesi de malzeme toplama usulü de birbirinden farklıdır.

Konuşma dilinin söz varlığı unsurlarını belirlemek için öncelikli olarak hedef kitlenin tasnif edilmesi ve belirli gruplar meydana getirilmesi gerekir. Okul öncesi öğrencileri, 1-3, 4-5, 6-8, 9-12 vb. sınıf aralıkları ya da 2-6, 6-8, 8-10, 10-12, 12-15 vb. yaş aralıkları gibi. Yapılan araştırmaların sınırlılıkları bu gruplamaları değiştirebilir. Çünkü söz varlığı üzerine araştırmalar daha çok lisansüstü tez çalışmalarına problem oluştur-

maktadır. Doğal olarak bireysel çalışmaların hedef kitleleri de genel kitleyi temsil açısından yetersiz kalabilmektedir. Türkiye genelinde herhangi bir yaş aralığı ya da öğretim kademesindeki bireylerin söz varlığını tespiti yönelik belirleme, ülkenin tüm sosyo-ekonomik durumunu dikkate alarak ve farklı kültürel ortamları göz ardı etmeden oluşturulacak bir örnekleme tespit edilebilir. Konuşma dili, farklı ortamlarda farklı cereyan eder. *Kahvehaneler, eğlence mekânları, aile sohbetleri, çocuk parkları ve oyun alanları, bilimsel çalışmaların yapıldığı ortamlar, bilimsel tartışmalar, esnaf sohbetleri, market alışverişi, berber ortamı, toplu ulaşım vasıtalarındaki sohbetler, hava limanları, terminal, gar ve duraklarda meydana gelen konuşmalar, okul ortamı, telefon konuşmaları, tartışmalar, kavgalar, spor salonlarındaki konuşmalar, dinî sohbetler, köy odası sohbetleri, dedikodu ortamları, mülakatlar, TV, radyo gibi sanal ortamlardaki konuşma dünyası*, vb. yüzlerce mekân günlük yaşam alanlarını meydana getirmektedir. Konuşma diline dair belirlemeler yapılacak hedef kitlenin tüm bu alanlardaki yaşam dünyasından doğal yolla malzeme oluşturulmadığı sürece, konuşma dilinin söz varlığı unsurlarının reel biçimde temini söz konusu olamayacaktır. Bunun yanında bu alanlara bireyin ayırdığı zaman dikkate alınarak orantılı ses kayıtları alınmalıdır. Aksi takdirde sonuçlar verimli olamayabilir. Köy, bağ, bahçede yaşamının büyük kısmını süren kitle ile şehirde yoğun bir hayat temposunda yaşayan bir kitlenin söz dünyaları birbirinden farklıdır.

Yazılı dilin söz varlığı unsurlarını belirlemek, konuşma diline oranla çok daha kolaydır. Ancak bu sürecin de kendine göre karmaşık yönleri mevcuttur. Hedef kitleden alınacak örneklemin belirlenmesi açısından, konuşma diline ait yukarıda sıraladığımız problemler bu alanda da geçerlidir. Hangi sınıf ya da yaş seviyesinden ne kadar birey seçilecektir? Sosyo-ekonomik düzeye göre nasıl bir belirleme yapılacaktır? Bireysel çalışmalar bu alanı daraltmaktadır. Yazılı dil üzerine tespitteki asıl problem malzemenin temin usulüdür. Bireyden yazılı kanalla veri alınacağı için, yazılı anlatım konusu belirleme ya da hazır yazılı malzemeleri kullanma zorunluluğu vardır. Peki, yazılı anlatım için veriler nasıl belirlenecektir? Bu durum da önemli bir sınırlılık meydana getirmektedir.

Aksoy (1936) yaptığı araştırmada Yakup Kadri'nin *Yaban*, Reşat Nuri Güntekin'in *Kızılçık Dalları* romanları ile Türk Tarih Kurumunun tarih kitabını yazılı dile malzeme olacak kaynak olarak kullanmıştır. Pierce (1961) başkanlığında yapılan çalışmanın birinci basamağını oluşturan yazılı dilin tespiti için yazılı malzeme olarak, kısa hikâyeler, romanlar, gazeteler, askerî sahra talimnameleri, dinî kitaplar, şiirler ve okullarda okutulan ders kitaplarından metinler derlenmiştir. Harit (1971) ise *Kelime Hatırlama Oyununu*¹ kullanmak suretiyle veri toplamıştır. Çiftçi (1991),

1 Kelime Hatırlama Oyunu şöyledir:

'A' Harfi ile başlayan kelimeleri yaz.

yükseköğrenim öğrencileri ile yaptığı çalışmada, öğrencilere otobiyografi ve serbest konulu kompozisyon yazdırmıştır. Koçak (1999)'ın da malzeme toplama usulü, sağlık meslek lisesi öğrencilerine otobiyografi yazdırmak olmuştur.

Türkiye’de bugüne dek yapılmış en zengin kelime havuzuna sahip araştırma olan Göz (2003)’ün çalışmasında malzeme; basın, roman, hikâye, bilim, popüler bilim, güzel sanatlar, biyografi, hobi, din, okul kitabı ve muhtelif kategorileri esas alarak oluşturulmuştur. Karadağ (2005) ve Kurudayıoğlu (2005) ilköğretim seviyesindeki hedef kitlelerine “1. Gezip gördüğünüz bir yeri anlatınız. 2. Sevdiğiniz bir arkadaşınızı ya da değer verdiğiniz bir insanı anlatan bir yazı yazınız. 3. Bir anınızı anlatınız. 4. ‘Herkes kendi geleceğinin mimarıdır.’ sözünü açıklayınız. 5. Beğendiğiniz bir öykü, roman, film veya tiyatroyu anlatan bir yazı yazınız. 6. Yukarıdakilerin dışında, istediğiniz herhangi bir konuda, bir yazı yazınız.” biçiminde bir anket sunmak suretiyle veri toplamışlardır.

Baş (2006), 100 çocuk romanı, 100 çocuk hikâyesi, 100 çocuk masalı, 54 çocuk destanı ve 14 çocuk efsane kitabından alınan 200 efsaneden 100.000’er kelime olarak 500.000 kelimelik bir tahkiyeli metin havuzu oluşturmuştur. Temur (2006), 4. ve 5. sınıf öğrencilerine sırasıyla Atatürk hakkında bilgilendirici metin, hayvanlar hakkında öyküleyici metin ve son olarak da öğrencilerin başlarından geçen veya bir şekilde içinde buldukları bir anı yazdırmak suretiyle malzeme temin etmiştir.

Pilav (2008), üniversite birinci sınıf öğrencilerine zengin bir konu seçiminde bulunmuş ve şu anketi uygulamıştır: 1. Değer verdiğiniz bir insanı ya da sevdiğiniz bir arkadaşınızı anlatan bir yazı yazınız. 2. Sizi derinden etkileyen bir anınızı anlatınız. 3. Gezip gördüğünüz bir yeri anlatınız. 4. “Düşünmeden konuşmanın cezası, sonradan düşünmeye mahkûm olmaktır.” sözünü açıklayınız. 5. “Kıyıyı gözden kaybetmeye cesaret edemeyen insan yeni okyanuslar keşfedemez.” sözünü açıklayınız. 6. “Güvercin kargalarla arkadaşlık yaparsa tüyleri beyaz kalır, fakat kalbi kararır.” sözünü açıklayınız. 7. “ Karşılığını veremeyecek birine bir iyilik yapmadıkça mükemmel bir gün yaşamış sayılmazsın.” sözünü açıklayınız. 8. “ Gideceği limanı bilmeyen gemiye hiçbir rüzgârdan fayda gelmez.” sözünü açıklayınız. 9. Beğendiğiniz bir hikâye, roman, film ya da tiyatroyu anlatan bir yazı yazınız. 10. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusunda düşüncelerinizi yazınız. 11. Bilgisayar, İnternet ve Televizyonun kültürümüz

Ali, anne, Atatürk, Ayşe, gibi.

‘B’ Harfi ile başlayan kelimeleri yaz.

Baba, bana, balık, başlık, gibi.

.....

‘Z’ Harfi ile başlayan kelimeleri yaz.

Zeki, Ziya, zaman, zengin, gibi. (Harit 1971: 8).

üzerindeki etkileri konusunu tartışınız. 12. Yukarıda verilen konuların dışında, istediğiniz herhangi bir konuda, bir yazı yazınız.

İpek Eğilmez (2010) ise üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip 4. sınıf öğrencilerine aşağıdaki konuların tamamıyla ilgili kompozisyon yazdırarak metin havuzu oluşturmuştur:

1. En yakın arkadaşınızın dersleriyle ilgili bir sorunu var ve siz ona yardımcı olmak istiyorsunuz. Bu arkadaşınızın sorununu ve ona nasıl yardım edebileceğinizi anlatan bir öykü yazınız. 2. Zor bir işi tek başına yapmak ile arkadaşlarınızla birlikte yapmak arasındaki farkı anlatan bir yazı yazınız. Yazınızda bunu bir örnekle açıklayınız. 3. Mert, hem arkadaşları hem de öğretmenleri tarafından çok sevilen, çalışkan bir çocuktur. En büyük zevkleri arasında şiir okumak vardı. Öğretmeni, okulların açılışını kutlamak amacıyla okulda yapılacak olan etkinlikte sınıflarından bir öğrencinin şiir okuyacağını söyledi. Bunu duyar duymaz Mert'in birden gözleri parladı. Fakat şiiri kimin okuyacağı tabii ki seçimle belli olacaktı. Ama olsun en azından Mert'in de herkes kadar şiir okuma şansı vardı. Etkinlikte şiir okumak isteyen öğrenciler bir bir tahtaya çıktılar. Yapılan değerlendirme sonucunda Mert birinci seçildi ve ertesi gün bütün okulun önünde şiir okuma görevi ona verildi. Mert'in içi içine sığmıyordu. Bütün akşam şiirine çalıştı, rüyasında bile şiir okuyordu. Ertesi gün büyük bir heyecanla okula gittiğinde gördüklerine inanamadı.

.....Sizce hikâyenin devamında neler olmuştur? 4. Atatürk'ün kısaca hayatını ve yaptığı önemli değişiklikleri anlatınız. 5. Sizin de Belgin gibi kokusundan rahatsız olduğunuz bir arkadaşınız olsa ona nasıl yaklaşacağınızı, onu kırmadan bu sorununu çözmede ona nasıl yardımcı olacağınızı anlatan bir hikâye yazınız. 6. Ben bir mikrop olsaydım (Nasıl ortamlarda yaşayacağınızı, nelerden zevk alacağınızı anlatan bir yazı yazınız.) 7. Hangi zekâ türüne sahip olduğunuzu ve en çok neleri yapmaktan hoşlandığınızı anlatan bir yazı yazınız. 8. Alışveriş yaparken nelere dikkat etmeliyiz? 9. İletişim araçları hayatımızda olmasa neler olurdu? 10. Hayalinizdeki robotu anlatan bir yazı yazınız. 11. Bir sanat dalıyla ilgilenmek isteseyiz, hangisini seçerdiniz? Neden? 12. Bayramlarda neler yaptığınızı anlatan bir yazı yazınız. 13. "Mektup Örneği" metnindeki kahramanlardan birine mektup yazınız. 14. Ülkemizin korunması gereken değerleri nelerdir? 15. Yurt dışında yaşayan ve Türkiye'yi hiç görmemiş olan mektup arkadaşınıza ülkemizin güzelliklerini anlatan bir mektup yazınız.

Görüldüğü üzere araştırmacılar amaçları doğrultusunda yazılı malzeme seçmişler ya da hedef kitlelerine konu teklifinde bulunmuşlardır. Ancak, veri toplama usulü ortak olmadığı için, çalışmaların sonucunda ortaya çıkan kelime listelerinin karşılaştırılması da güçleşmektedir.

Yazılı dil üzerine oluşturulacak havuz, basılı materyallerden alınacaksa, bunların okuyucu kitlesinin de belirlenmesi gerekir. Bu doğrultuda, gelişen teknoloji ile bağlantılı olarak yazılı medya yanında, sanal basından da faydalanmak, verilerin tutarlı olmasında destek sağlayacaktır.

Kelime havuzu bireylere kompozisyon yazdırmak suretiyle oluşturulacak ise yazdırılacak konu seçimine de çok dikkat edilmelidir. Sonuçta seçilen konu yazılı anlatımdaki söz varlığı çeşitliliğine sınır getirecektir. Serbest kompozisyon çalışmaları bu yönde her ne kadar esneklik oluştursa da tek çözüm yolu olarak düşünülmemelidir. Bireyin yazmak istediği konu, zihnindeki bir problem ya da başka bir şey olabileceği gibi anlık psikolojisi ile de ilgilidir. Kişinin yaşadığı yörede ya da bulunduğu coğrafyada meydana gelen sosyal, kültürel, siyasî vb. bir gelişme günün konusunu etkileyeceği için, bağımsız seçim tercihi de etkilenebilir. Evinden mutlu ya da mutsuz çıkan birinin, okula gelirken kötü ya da iyi bir tecrübe yaşayan bir çocuğun, bulunduğu çevreyi benimseyen ya da benimsemeyen bir şahsın tüm edinimleri, genel olduğu kadar özel olarak da kalemine yansiyabilir. Bu noktada, yazılı anlatımların zamanları ve aralıklarla tekrarlanmaları da önem arz edebilir. Yazılı malzeme temini için seçilen hedef kitlenin farklı ortamlardan seçilmesi, oluşabilecek hata paylarının oranını düşürecektir.

Hedef kitlenin belirlenmesinde bireylerin yaşadığı bölgenin sosyo-ekonomik düzeyi de çok önemlidir. Örnek verecek olursak, Karadağ (2005) ve Kurudayıoğlu (2005) araştırmalarında *köy ve kent* şeklinde iki düzey grup belirlemişlerdir. İpek Eğilmez (2010), Bursa ilinde üst, orta ve alt seviyedeki üç okuldan malzeme toplamıştır. Büyükkantarcıoğlu (1992: 232), ayrı *sosyal katmanlardan* gelen 3 ve 5. sınıf öğrencilerinde kelime hazinesi açısından farklılıklar tespit etmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyin belirlenmesinde de ortak kıstasların kullanılmasının önemli olduğunu da hatırlatmak gerekir. Bu yöndeki ölçütlerin belirlenmesinde, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verileri kullanılabilmesi gibi yerel yönetim organlarının tespitlerinden ve okul başarı durumlarından, ailelerin eğitim seviyeleri ve ekonomik gelirlerinin düzeylerine dair bulgulardan da yararlanılabilir.

2. Kelime Kavramının Benimsenme Biçimi

Kelimenin benimsenme biçimi söz varlığı araştırmalarındaki veri tutarsızlığının en önemli sebebidir diyebiliriz. Kelimenin kabul edilme biçimi, söz varlığı araştırmalarının niceliğinde de önemli değişiklikler meydana getirir. Önce kelime kavramına değinelim. Kelimenin tanımlanmasında temel olarak iki bakış açısı vardır: Şekil açısından ve anlam açısından kelimeye yaklaşma. Şekil ve anlamı bir arada değerlendiren yaklaşımlar da mevcuttur. Otofrafik ya da imlâ bakış açısı olarak da adlandırılan şekil bağlamında *kelime* iki boşluk arasındaki bir dizidir. Uzun (2004: 47), “*Sözcük, iki ucuna birer boşluk verilerek yazılan dil birimidir.*” biçiminde bir tanımlama yapar. Kelime kavramına anlam açısından bakıldığında, “Dildeki bağımsız ve anlamlı her birim kelimedir.” tanımına varılabilir (Kurudayıoğlu-Karadağ 2005).

Şekilsel bakış açısı ile eş sesli olan tüm kelimeler birbirine karışır. Bu şartlarda *yüz* (çehre) ve *yüz* (sayı) farklı kelimeler olamaz. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Alay (küçümseme)/alay (topluluk), altıncı (sayı)/altıncı (sarraf), arı (böcek)/arı (saf), bit- (ekin)/bit- (tükenmek), çakmak (ateş)/çakmak (çivi), elli (eli+olan)/elli (sayı), koca (büyük)/koca (eş), yenik (aşınmış)/yenik (mağlup) vb.

Sondan eklemeli bir dil olan Türkçe açısından, çekim ekleri ile değişebilen her yapı, şekilsel açıdan ayrı bir kelime olarak kabul edilmek durumunda kalır. Türkçedeki herhangi bir kelime, çekim eklerini aldığı anda biçimsel olarak birbirinden farklıdır ancak ayrı bir anlama sahip değildir. *Ev, evi (belirtme hâli), eve, evde, evden, evin, evler, evce, evle, evim, evin, (onun) evi, evimiz, eviniz, evleri, evimde, evinde, evimizde, evinizde, evlerinde, evimden, evinden, evimizden, evinizden, evlerinden, evlerim, evlerin, evleri, evlerimiz, evleriniz, evleri, evimle, evinle, eviyle, evimizle, evinizle, evleriyle* vb.

Türkçede haber kipleri olarak da adlandırılan on yedisi fiille, üçü ek fiille yapılan toplam yirmi çeşit zaman çekimi mevcuttur. *Duyulan geçmiş zaman, duyulan geçmiş zamanın hikâyesi, duyulan geçmiş zamanın rivayeti, görülen geçmiş zaman, görülen geçmiş zamanın hikâyesi, yor ile yapılan şimdiki zaman, -makta ve -mada ile yapılan şimdiki zaman, -yor ile yapılan şimdiki zamanın hikâyesi, -yor ile yapılan şimdiki zamanın rivayeti, -makta ve -mada ile yapılan şimdiki zamanın hikâyesi, -makta ve -mada ile yapılan şimdiki zamanın rivayeti, gelecek zamanın hikâyesi, gelecek zamanın rivayeti, geniş zaman, geniş zamanın hikâyesi, geniş zamanın rivayeti, ek fiilin geniş(şimdiki) zamanı, ek fiilin bilinen geçmiş zamanı, ek fiilin duyulan geçmiş zamanı*. Herhangi bir fiil tüm bu zaman eklerinden ilk on yedisi ile çekimlenebilir. Bu fiilin zaman ekleri (haber kipleri) ile çekimlenmesi yanında uygun olan dilek kipleri ve ayrıca altı şahıs ekinden birini de aldığını varsaydığımızda, bir fiil ile *iki yüz dört çekimli fiil* elde edebiliriz. Mesela, *gel-* fiilini tüm haber kipleri ve dilek kipleri ile tüm şahıs eklerini de ekleyerek çekimleyelim:

“gelmişim, gelmişsin, gelmiş, gelmişsiz, gelmişsiniz, gelmişler; gelmiştim, gelmiştin, gelmişti, gelmiştik, gelmiştiniz, gelmiştiler; gelmişmişim, gelmişmişsin, gelmişmiş, gelmişmişiz, gelmişmişsiniz, gelmişmişler; geldim, geldin, geldi, geldik, geldiniz, geldiler; geldiydim, geldiydin, geldiydi, geldiydik, geldiydiniz, geldiydiler; geliyorum, geliyorsun, geliyor, geliyoruz, geliyorsunuz, geliyorlar; gelmekteyim, gelmekteisin, gelmekte, gelmekteyiz, gelmektesiniz, gelmekteiler; gelmedeyim, gelmedesin, gelmede, gelmedeyiz, gelmedesiniz, gelmedeler; geliyordum, geliyordun, geliyordu, geliyorduk, geliyordunuz, geliyordular; geliyormuşum, geliyormuşsun, geliyormuş, geliyormuşuz, geliyormuşsunuz, geliyormuşlar; gelmekteydim, gelmekteydin, gelmekteydi, gelmekteydik, gelmekteydiniz, gelmekteydiler; gelmedeydim, gelmedeydin, gelmedeydi, gelmedeydik, gelmedeydiniz, gelmedeydiler; gelmekteymişim, gelmekteymişsin, gelmekteymiş, gelmekteymişiz, gelmekteymişsiniz, gelmekteymişler; gelmedeymişim, gelmedeymişsin, gelmedeymiş, gelmedeymişiz, gelmedeymişsiniz, gelmedeymişler; geleceğim,

geleceksin, gelecek, geleceğiz, geleceksiniz, gelecekler; gelecektim, gelecektin, gelecekti, gelecektik, gelecektiniz, gelecektiler; gelecekmişim, gelecekmişsin, gelecekmiş, gelecekmişiz, gelecekmişsiniz, gelecekmişler; gelirim, gelirsin, gelir, geliriz, gelirsiniz, gelirler; gelirdim, gelirdin, gelirdi, gelirdik, gelirdiniz, gelirdiler; gelirmişim, gelirmişsin, gelirmiş, gelirmişiz, gelirmişsiniz, gelirmişler; gelsem, gelsen, gelse, gelsek, gelseniz, gelseler; gelmişsem, gelmişsen, gelmişse, gelmişsek, gelmişseniz, gelmişseler; gelseydim, gelseydin, gelseydi, gelseydik, gelseydiniz, gelseydiler; geliyorsam, geliyorsan, geliyorsa, geliyorsak, geliyorsanız, geliyorsanız; gelmekteysem, gelmekteysen, gelmekteyse, gelmekteyseniz, gelmekteyseler; gelmedeysem, gelmedeysen, gelmedeyse, gelmedeysek, gelmedeyseniz, gelmedeyse; gelecekssem, geleceksen, gelecekse, gelecekssek, gelecekseniz, gelecekseler; gelirse, gelirsen, gelirse, gelirse, gelirsene, gelirseler; geleyim, gelesin, gele, geelim, gelesiniz, geleler; geleymişim, geleymişsin, geleymiş, geleymişiz, geleymişsiniz, geleymişler; geleydim, geleydin, geleydi, geleydik, geleydiniz, geleydiler; gelmeliyim, gelmelisin, gelmeli, gelmeliyiz, gelmelisiniz, gelmeliler; gelmeliymişim, gelmeliymişsin, gelmeliymiş, gelmeliymişiz, gelmeliymişsiniz, gelmeliymişler; gelmeliydim, gelmeliydin, gelmeliydi, gelmeliydik, gelmeliydiniz, gelmeliydiler; gel, gelsin, gelin, gelsinler”

Yukarıdaki iki yüz dört fiil olumsuzluk eki ile çekimlendiğinde sayı dört yüz sekize çıkar. *Gel-* fiilini bunların da dışında kalıcı isim oluşturmeyen sıfat fiil ve zarf fiillerle çekimlediğimiz ve ilgi ekleri, şahıs ekleri vb. ile çoğalttığımız takdirde sayı beş yüzü geçecektir. *Gelen, gelesi, gelmez, geldik, gelecek, gelmiş, gelince, geldikçe, geldiğinden, gelirken, gelir, gelmez, geleli, gelerek, gelmeden, gelmeksizin, gele, gelip* vb. Türkçede yer alan herhangi bir fiil, şekil açısından değerlendirildiğinde *beş yüz farklı kelimeye* dönmektedir. Oysa bu kelimelerin tamamı bir kökten türemiştir ve anlam açısından yeni bir şey ifade etmemektedirler.

Şekilsel bakış açısının meydana getirdiği bir diğer problem birleşik kelimelerle ilgilidir. Birleşik kelimeler iki grupta toplanır: Bitişik yazılan ve ayrı yazılan birleşik kelimeler. Bitişik yazılanların arasında boşluk olmadığı için şekilsel açıdan kelime olarak kabul edilebilirler. Ancak ayrı yazılan birleşik kelimeler arasında boşluk bulunduğu için problem meydana gelecektir. Türkçe sözlükte *on binden* fazla ayrı yazılan birleşik kelime bulunmaktadır ve bunlar iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelmektedirler. *Aile ocağı, bakış açısı, cam suyu, çene yarışı, demir yolu, eli sıkı, fırın kebabı, gelecek zaman kipi, hesap cüzdanı, ızgara köfte, iki başlı, jet motoru, kaldırım taşı, limon tozu, mahalli idare, nüfus cüzdanı, odun kömürü, öğle yemeği, parke taşı, rahat etmek, sindirim sistemi, şehir merkezi, taş kömürü, uyku ilacı, üstün zekâ, vesikalık fotoğraf, yangın hortumu, zaptiye memuru* vb. binlerce örnek birden fazla kelimedenden meydana gelseler de aslında bir kelimedendirler. Şekilsel kelime anlayışına göre “aile ocağı” diye bir kelime yerine “aile” ve “ocağı” şeklinde iki ayrı kelime söz konusudur.

Çekimlenmiş kelimelerin ses benzerliğinden dolayı yaratacağı karışıklık, ayrı anlama sahip kelimelerin tek bir kelime olarak kabulüne de

yol açabilir. Mesela, *düşünür* (âlim), *düşünür* (düşün- fiilinin geniş zamandaki çekimi), *düşse* (düş- fiilinin –A zarf fiil eki ile çekimlenmiş hâli), *düşse* (düş (rüya) kelimesinin yönelme hâli almış biçimi), düşmüş (düş-), düşmüş (düş/rüya), gözle (göz kelimesinin vasıta hâli almış biçimi), gözle (gözle- fiilinin ikinci tekil şahıs emir kipi) vb.

Kelimeye sadece anlam açısından bakıldığında da eş anlamlı olup farklı seslerle yazılan kelimeler de aynı şeymiş gibi bir algılamaya sebep olabilir. *Al(renk)-kırmızı*, *armağan-hediye*, *kelime-sözcük*, *imtihan-sınav*, *fakir-yoksul*, *ulus-millet*, *yaşam-hayat*, *devamlı-sürekli*, *ad-isim*, *anı-hatıra*, *besin-gıda*, *dize-mısra*, *ender-nadir* vb. Ayrıca anlam temelli kelime kabulü, çok anlamlılık kavramının sınırlarını da zorlar. Örnek verecek olursak, *gitmek* fiilinin, (1) bir yere doğru yönelmek (Ankara’dan Konya’ya *gitmek*.); (2) yakışmak, yaraşmak (Bu renk ona *gitmedi*.) birçok anlamından sadece ikisidir. Kelimeyi sadece anlam penceresinden değerlendirmiş, örnekteki *çok anlamlılık* durumu, *eş seslilik* olarak da değerlendirilebilir. Çok anlamlılıkta her ne kadar kelimenin temel anlamı ile bağlantısını koparmadan yeni bir anlama ulaşmak esas alınsa da, sadece anlam penceresinden kelimeye yaklaşıldığında içinden çıkılmayacak karmaşalar meydana gelebilecektir.

Anlam temelli kelime anlayışında bağdaştırıcı özelliği olan söz varlığı unsurları sorun oluşturmaktadır. Bunların başını da deyimler çeker. Bilindiği üzere deyimler iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelirler ve oluştuğu kelimelerden en az bir tanesinin gerçek anlamından uzaklaşması gerekir. “turşu gibi olmak” deyiminiyle kastedilen manaya, *turşu*, *gibi*, *olmak* kelimelerinin anlamlarını birleştirerek ulaşamayız. Bu deyim anlamı çok yorgun düşmektir. Oysa *turşu* kelimesi “tuzlu suda ya da sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş sebze veya meyve” anlamını karşılamaktadır. “gibi” edattır ve ... -e benzer anlamındadır. “olmak” kelimesinin temel anlamı “varlık kazanmak, meydana gelmek, vuku bulmak” biçiminde gösterilse de sözlükte yirmi sekiz ayrı kullanım örneği de mevcuttur. Peki, bu üç farklı kelimeyi ayrı ayrı anlamları çerçevesinden değerlendirerek “turşu gibi olmak” deyimini ile aktarılan anlama nasıl ulaşabiliriz? Bunu yapabilmemizin tek yolu, bu deyim meydana getiren üç kelimeyi bir yapı içinde tek parça olarak değerlendirmektir. “turşu gibi olmak” sözü üç ayrı kelime değildir, bir tane deyimdir.

Anlam esas alınarak kelime sınırlarının belirlenmesinde karşılaşılan bir başka güçlük de edatlar ve bağlaçların nasıl değerlendirileceği ile ilgilidir. Edatlar ve bağlaçlar anlamsız fakat dil yapısı içinde görevli kelimeler olarak kabul edilmektedir. Ancak dilde anlamsız bir birimin olması düşünülemez. Şekilce kelime olarak değerlendirilen ancak anlam bakımından gramer görevli olarak nitelendirilen bu kelimeler, dilde en çok başvurulan dil birimleridir. *İle*, *kadar*, *gibi*, *ama*, *fakat* vb. kelimele-

rin somut bir varlığı ya da soyut bir kavramı karşılamadığı açıktır. Bu kelimelerin anlamsız ama gramer görevli kelimeler olarak nitelendirilmesinin sebebi de budur. Ancak, “gibi” kelimesini duyduğumuzda bu kelimenin, kelimeler arasında ilgi kurduğu bilgisi, “kadar” kelimesini duyduğumuzda miktarla ilgili kıyaslama yaptığı bilgisi ya da “ile” kelimesini duyduğumuzda kelimeler arasında vasıta ilgisi kurduğu bilgisi zihnimizde canlandığına göre, bu kelimelere genelleyici bir mantıkla anlamsız demenin yanlış olacağı ortaya çıkmaktadır (Kurudayıoğlu-Karadağ 2005).

Yurt dışında ve ülkemizdeki araştırmalarda, söz varlığının nicel sonuçları üzerine çıkan uyumsuzlukların temel sebebi bu noktalarda yatmaktadır. Kelime hazinesi araştırmalarında, kelimeye sadece *şekil* temelli bakılınca farklı kelime sayısı doğal olarak büyür. Çünkü bu bakış açısına göre farklı kelime iki boşluk arasında yer alan her şeydir. Bu problemi önce kelimeye *şekil* açısından bakış doğrultusunda, aşağıdaki metin üzerinde yapacağımız değerlendirmelerle örneklendirelim.

Sürekli “Arzularım arzularının arzuladığı arzuları arzulamayı arzular.” derdi babam. Yüzüne bir şey çakmak istercesine sert, dokunaklı, içli ve bitmek bilmeyen o alaylı sözleri hâlâ hatırimda tek tek. Aile ocağımızı şen tutacak alaylı bir damat istemesinin altındaki alayı da pek geç fark etti idik. Bitmez tükenmez bir sancıyla ayrıldı aramızdan. Kimin derdi kimi gerdi şu dünyada? Ah babam, aklına eserdi bazen. Koca dünyanın derdiyle kendini oyalamayı göze alırdın. Soluya soluya çarpardın koca kapıyı. Olmaz, olamaz, olmayacak da sözlerinin yanakısı hâlâ avluda geziniyor. Ama sen yenilmedin, yendin. Çünkü yenilenler sadece yenilenemeyenlerdir.

Şekilsel bakış açısı ile doksan iki toplam kelimedenden oluşmuş bu paragraftaki farklı kelimeleri çıkarmak istediğimizde sonuç şöyle olur:

Kelimeler	Sıklık
Ah	1
Aile	1
Aklıma	1
Alayı	1
Alaylı	2
Alırdın	1
Altındaki	1
Ama	1
Aramızdan	1
Arzuladığı	1
Arzulamayı	1
Arzular	1
Arzuları	1
Arzularım	1
Arzularının	1
Avluda	1
Ayrıldı	1
babam	2

Kelimeler	Sıklık
bazen	1
bilmeyen	1
bir	3
<i>bitmek</i>	1
<i>bitmez</i>	1
<i>çakmak</i>	1
çarpardın	1
çünkü	1
da	2
damat	1
derdi	2
derdiyle	1
dokunaklı	1
dünyada	1
dünyanın	1
eserdi	1
etti	1
fark	1

Kelimeler	Sıklık
geç	1
gerdi	1
geziniyor	1
göze	1
hatırimda	1
hâlâ	2
içli	1
idik	1
istemesinin	1
istercesine	1
kapıyı	1
kendini	1
kimi	1
kimin	1
<i>koca</i>	2
o	1
<i>ocağımızı</i>	1
olamaz	1

Kelimeler	Sıklık
olmayacak	1
olmaz	1
oyalamayı	1
pek	1
sadece	1
sancıyla	1
sen	1
sert	1
soluya	2

Kelimeler	Sıklık
sözleri	1
sözlerinin	1
sürekli	1
şen	1
şey	1
Şu	1
Tek	2
Tutacak	1
tükenmez	1

Kelimeler	Sıklık
ve	1
yankısı	1
yendin	1
yenilene- meyenlerdir	1
yenilenler	1
yenilmedin	1
viüzüne	1

Yukarıdaki listede 79 farklı kelime mevcuttur. Bu kelimelerden ita-lik olarak gösterilenler doğrudan doğruya problem meydana getirmektedir. “*alay[alay]* (küçümseme/topluluk), *alaylı* (küçümseyici/subay), *bitmek* (tükenmek/yetişmek), *bitmez[bit-]* (tükenmek/yetişmek), *çakmak* (çak- fiilinin isim fiil hâli/deri hastalığı/kıvılcım çıkaran çelik parçası), *koca* (eş/büyük), *oyalama-yı[oyalama]* (meşgul etmek/süslemek), *yendin [yen-]* (aş/galip), *yenilenler [ye-nil-]* (aş/mağlup), *yenilmeden [yenil-]* (aş/mağlup), *viüzüne [viüz-]* (çehre/sayı)” kelimelerinin köşeli parantez içine alınan kökleri eş seslidir ve kelimenin hangi anlamı karşıladığı belirsizdir.

Listede koyu olarak gösterilen “*arzular, arzularım, derdi, eserdi, etti, göze, tutacak*” kelimeleri de çekim ekleri silinmemiş hâlde karışıklık meydana getirmektedir. “*arzular, arzularım*” kelimeleri, *arzula-* fiilinin çekimlenmiş hâli midir, *arzu* kelimesinin çoğul eki ve şahıs eki ile çekimlenmiş hâli midir? Metne bakıldığında *arzular* kelimesinin *arzula-* fiilini, *arzularım* kelimesinin *arzu* ismini gösterdiği anlaşılacaktır.

“*derdi*” kelimesi *de-* fiilinin bilinen geçmiş zamanla çekimlenmiş biçimi midir, *dert* kelimesinin ismin belirtme hâli ile çekimlenmiş hâli midir? “*eserdi*” dediğimiz *de, es-* fiilini geniş zamanın hikâyesi ile mi çekimliyoruz yoksa *eser* kelimesini ek fiilin bilinen geçmiş zamanı ile mi çekimliyoruz? “*etti*” kelimesi, *et-* fiilinin bilinen geçmiş zamanla çekimlenmiş hâli midir, *et* kelimesinin ek fiilin bilinen geçmiş zamanla çekimlenmiş biçimi midir? “*göze*” derken *göz* kelimesine ismin yönelme hâli ile eklenmiş biçimi mi kastediliyor yoksa bu kelime *hücre, su kaynağı* anlamında mı kullanılıyor? “*tutacak*” kelimesi *tut-* fiilinin gelecek zamanla çekimlenmiş biçimi midir, sıcak mutfak eşyalarını tutmak için kullandığımız bez midir?

Kelimelerin çekim eklerinin silinmemesi aynı kökten türeyen ve başka bir anlam kazanmayan birçok kelimenin ayrı bir kelime gibi kabul edilmesine de sebep olmaktadır. “[dünya] dünyada, dünyanın; [kim] kimi, kimin; [ol-] olamaz, olmayacak, olmaz; [söz] sözleri, sözlerinin; [yenil-] yenilenler, yenilmedin” örneklerinde aslında farklı kelime sayısı beş tane-yken, listede on bir farklı kelime gösterilmiştir. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, kelimeleri şekilsel bakış açısı ile ayırt etmeye çalışmak

ve çekim ekleriyle birlikte farklı bir kelime olarak düşünmek büyük bir karmaşa oluşturmaktadır.

Metinde yer alan *aile ocağı* ve *fark et-* sözleri ayrı yazılan birleşik kelime iken, listede “aile, ocağı, fark, etti” şeklinde dört ayrı kelime olarak gösterilmişlerdir. “aklına eserden” ve “göze alırdın” deyim, “tek tek” ise ikileme örneğiyken, “aklına, eserden, göze, alırdın, tek” biçiminde ayrı kelimeler olarak değerlendirilmişlerdir. Kelimeye şekilsel yöndeki bakış açısı, birden fazla kelimedenden meydana gelen diğer söz varlığı unsurlarının da göz ardı edilmesine sebep olmaktadır.

Şekilsel bakış açısının yukarıda açıkladığımız sınırlılıklarını gidererek aynı paragrafın söz varlığı unsurlarını aşağıdaki listede tekrar değerlendirelim.

Kelimeler	S
ah	1
aile+ocağı	1
alay(küçümseme)	1
alaylı(küçümsevici)	1
alaylı(subay)	1
Alt	1
Ama	1
Ara	1
arzula-	2
arzulama	1
arzu	3
Avlu	1
ayrıl-	1
baba	2
bazen	1
bil-	1
bir	3
bitmek(tükenmek)	1
bit-(tükenmek)	1
çak-	1
çarp-	1
çünkü	1

Kelimeler	S
da(bağlaç)	2
damat	1
de-	1
dert	2
dokunaklı	1
dünya	2
fark+et-	1
geç	1
ger-	1
gezin-	1
hatır	1
hâlâ	2
içli	1
i-	1
isteme	1
iste-	1
kapı	1
Kendi	1
Kim	2
koca(büyük)	2
O	1
ol-	3

Kelimeler	S
ovalama(meşgul)	1
Pek	1
Sadece	1
Sancı	1
Sen	1
Sert	1
solu-	2
Söz	2
sürekli	1
şen	1
şey	1
şu	1
tut-	1
tükenmez	1
ve	1
yankı	1
yen-(galip)	1
yenilen-	1
yenil-(mağlup)	2
yüz(çehre)	1

Bu listede 64 farklı kelime bulunmaktadır. Yukarıdaki liste ile karşılaştırdığımızda farklı kelime sayısında **on beş** adetlik bir **düşüş** görülecektir. Eş seslilik durumu meydana getiren kelimeler, parantez içindeki açıklamalarla birbirinden ayrılmıştır. Yukarıdaki listede çekim ekleriyle gösterilmiş *arzular, arzularım, derdi, eserdi, etti, göze, tutacak* kelimeleri karışıklık oluşturmayacak şekilde kök ya da gövde biçimleri ile dizilmiştir. Aynı kökten türeyen ve yeni anlam kazanmayan kelimelerin çekim ekleri silinmiş ve kök ya da gözde biçimleri yazılmışlardır. Bunun yanında “aklına es- ve göze al-” deyimleri ile “tek tek” ikilemesi de listeye alınmamıştır. Çünkü bunlar kelime değil deyim ve ikilemedirler ve ayrı listelerde değerlendirilmek durumundadırlar.

Kelimeye sadece anlam temelli yaklaşmak da sonuçları etkileyebilir. Bu bakış açısına göre, bir metinde yer alan tüm edatlar ve bağlaçlar kelime olarak kabul edilemez. Ancak Türkçede edat ve bağlaçlar ekler gibi görevli kelimelerdir ve dilin olmazsa olmazlarıdır. Mevcut araştırmaların listeleri incelendiğinde birçok edat ve bağlacın en sık kullanılan kelimeler arasında olduğu görülecektir. Edatları ve bağlaçları kelime sayımında devre dışı bırakmak, toplam kelime/farklı kelime oranlamasındaki bazı istatistik tespitleri de farklılaştırabilir. Çünkü bir dilde en çok kullanılan kelimeler iletişim gerçekleşmesi için herkesçe kullanılmak durumunda olan temel sözlere, hangi konuda konuşulur ya da yazılırsa yazılsın, “bir, ol-, bu, de-, o, gel-, ben (zahir), ne, git-, çok, sonra, var, ver-al-, gör-, et-, bak-” kelimelerini nasıl ki kullanmak zorundayız, “da/de, ve, mı/mi/mu/mü, gibi, için, ki, kadar, ama, fakat, eğer vb.” edat ve bağlaçları da aynı şekilde kullanmak durumundayız.

Kelimeye sadece anlam temelli bakma deyimler, atasözleri, kalıp sözler (günaydın, afiyet olsun vb.), kalıplaşmış ifadeler, terimler gibi diğer söz varlığı unsurlarının sınırlarını da güç duruma sokmaktadır. Bu unsurları meydana getiren söz öbeklerini tek bir bütün gibi düşünme yerine, parçalara ayırmak ve bu bağlamda anlam vermek hem nitel hem de nicel açıdan büyük sapmalara sebep olacaktır.

Kelime kavramı üzerine tartışmalarda anlam ve şekil açısını bir ya da ayrı tutarak bir yön tayin etmenin zorlukları, doğal olarak söz varlığı çalışmalarında da farklı tutumlara yol açmıştır. Özön (1954: 5-7)’ün çalışmasında yer alan “kürek çekmek, ebe olmak, denize girmek, denize düşmek, ev yapmak, ev yaptırmak” gibi örnekler bugünkü imlâda ayrı yazılan birleşik kelime olarak kabul edilmemektedir. Ülkemizde yazım şekilleri sık aralıklarla değiştiği için yapılan araştırmalarda yer alan bazı söz varlığı unsurları geçerliliğini doğal olarak yitirmekte dirler. Bu durum, söz varlığı araştırmalarının belirli aralıklarla tekrarlanması gereksinimini ortaya koymaktadır.

Pierce'nin (1960: 5-9) başkanlığında yapılan araştırmadaki kelime sayımları morfem sayımına dayanmaktadır. Çalışmada kök, gövde ve ekler sayılmış, kelime listeleri kök ve gövdelerden meydana getirilmiştir. Aksoy (1936: 10-11) çalışmasında "vasıl olmak" ve "müdafaa etmek" gibi ayrı yazılan birleşik kelimeleri "vasıl, olmak, müdafaa, etmek" biçiminde ayrı ayrı dizmiştir. Harit'in (1971) araştırmasında ayrı yazılan birleşik kelimeler gösterilmemiştir. Çiftçi (1991) çalışmasında rakam ve rakam adlarını, özel isimleri, gün ve ay adlarını listesine eklememiştir. Deyimleri tek bir kelime olarak kabul etmiş, i- fiilini çekim eki olarak kabul etmiştir. Koçak (1999) araştırmasında Çiftçi'nin (1991) yöntemini esas almıştır. Kırca Zengin (1992: 106-107) araştırmasında eşitlik hâli eki (-ca/-ce), vasıta hali eki (-la/-le) ile birlikte cümle içinde zarf görevi üstlenen kelimeleri ekleriyle beraber kelime olarak kabul etmiştir. Deyimleri bütün olarak ve onları oluşturan kelimeler olarak iki hâlde de değerlendirmiştir. Zarf fiil, sıfat fiil ve isim fiiller kelime listelerinde gösterilmiştir. Olumsuzluk ekinin (-ma, -me, -mi, -mi, -mu, -mü) yer aldığı fiiller ayrı bir kelime olarak değerlendirilmiştir.

Tosunoğlu (1998) çalışmasında zarf-fiil, sıfat-fiil ve fiillerin olumsuzluk eki almış şekillerini ayrı kelime olarak kabul etmiş ve aynı kelimenin farklı yazımları ayrı kelime olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de kelime hazinesi üzerine yapılmış bugüne dek en geniş çalışmanın sahibi olan Göz (2003), özel isimleri ve sayıları kelime listesine almamış, kelimelerin isim fiil (*olmak*) ve fiil (*ol-*) biçimlerini isim fiil olarak kabul etmiş, bazı kelimeleri çok anlamlılığı dikkate alarak ayırmış ve kelimelerin çekim eklerini silerek kök ya da gövde biçimlerini göstermiştir. Araştırmacı, çok anlamlılığı dikkate alarak ayırdığı kelimelerin çekim ekli hâllerini ayrı bir liste olarak göstermiştir.

Karadağ (2005), Kurudayıoğlu (2005), Baş (2006), Pilav (2008) ve İpek Eğilmez (2010)'in doktora çalışmalarında kelime kavramının kabulü ortaktır. Araştırmacılar, ayrı yazılan birleşik kelimeleri, özel isimleri, sayıları, tarihleri kelime kabul etmişler; çekim eklerini kelimelerden kaldırmışlar, geçici isim yapan sıfat fiil ve zarf fiil eklerini silip, kalıcı isim yapanlarını muhafaza etmişlerdir. Eş sesli kelimeleri ayırt etmek için, *yüz-(suda)*, *yüz-(deri)* gibi açıklayıcı ifadeler kullanmışlardır. Araştırmacılar ayrıca, tüm fiillere istisnasız gelebildiği için olumsuz ekini (-ma, -me, -mi, -mi, -mu, -mü) de bulunduğu kelimedenden silmişler² ve sonuçta

2 Türkçenin ana dil edinimi sürecinden geçen her çocuk, bu dilin türetme özelliklerine sahiptir. Türetme özelliğinin ana işlevini oluşturan yapım ekleri, göreceli nedensizlik (yarı nedenlilik) doğrultusunda yeni bir kelime olarak ortaya çıkarken, bu durum çocuğun kelime hazinesinin alıcı ya da üretici yönde gelişmesinde her zaman artı bir durum olarak kabul edilmeyebilir. Mesela,

tüm kelimeleri kök ya da gövde biçimleri ile yani *taban* olarak sıralamışlardır. Baş (2006), Pilav (2008) ve İpek Eğilmez (2010)'in çalışmalarında kelimeler dışında ikilemeler, deyimler ve atasözleri de değerlendirilmiştir. Ortak yöntemle yapılan bu çalışmalar dışındaki diğer araştırmaların verilerini karşılaştırmak maalesef imkânsızdır.

Sonuçta, bütün diller için ortak bir kelime tanımı olamaz ve bu gerekli değildir de. Bütün diller için kelime kavramının kesin olarak tanımlanması Martinet'e (1985: 98) göre de boşunadır. Kelime tanımlamayı, belli bir dilin çerçevesi içinde yapmak daha sağlıklıdır ki bu durumda bile tanımlamaya uygun düşmeyen örneklerle karşılaşılabilir. Kelime sınırları dilden dile farklılık göstermektedir. Bu anlamda yabancı diller için yapılan kelime tanımları Türkçe kelimelere uygun olmayabilir. Yani başka bir dil için dikilmiş elbise Türkçeye dar ya da geniş gelebilir. Bundan dolayı elbisenin Türkçe için dikilmesi gerekmektedir (Kurudayıoğlu-Karadağ 2005). Kurudayıoğlu ve Karadağ tarafından söz varlığı araştırmalarında ortak bir yöntem oluşması için kelime kavramına dair yapılan *sınırlama* çözümleyici niteliktedir (Kurudayıoğlu-Karadağ 2005):

Kelime hazinesi araştırmalarında kelime sınırı şu şekilde olabilir: Çekim unsurları çıkarıldığında, anlam ile biçimin kesiştiği ilk nokta. Kesişme bazen kelime kökünde, bazen kelime gövdesinde bazen de birleşik kelime tabanında gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan kelime, anlamı veya görevi bulunan, çekim ekleri ile işlenmeye hazır tabandır. Taban, kök ya da gövde olabileceği gibi birleşik yapılar şeklinde de karşımıza çıkabilir. Taban kavramı kelimenin biçim ve anlam yapısını da birlikte ortaya koymaktadır.

Kelimenin taban biçimiyle kabulü çok önemli problemlerin ortadan kalkmasına vesile olacaktır. Ancak bunun yanında kelime çevresinde değerlendirilmesi gereken başka sorunlar da vardır. Bunlar başta sayılar ve tarihler olmak üzere, matematiksel ifadeler, özel isimler, yabancı kelimeler, kısaltmalar, imlâdaki bireysel tercihler, çok anlamlılık, Türkçe sözlük ve yazım kılavuzundaki bazı eksiklerdir.

Sayıların bir sonu yoktur. İlköğretim çağındaki bir çocuk adı mevcut en büyük sayıya kadar sayabilir. Böyle bir sınırlanma problemi olsa

Türkçede her fiil -ma, -me, olumsuzluk eklerinin biri ile olumsuz anlam kazanır ve doğal olarak olumsuzluk eki alan her fiil, şekilsel yönden yeni bir kelime olabilir. Ancak Türkçeyi bilen her birey, her fiili olumsuz yönde çekimleyebilir. Bu yöndeki her fiil için ayrı bir öğrenme süreci de şart olmaktadır. Olumsuzluk eklerini yapım eki ya da çekim eki dairesinde kabule dair tartışmanın uzağında, söz varlığı edinimine katkıları açısından değerlendirmek daha isabetli olacaktır. Türkçenin eklemeli yapısının kelime edinimindeki etkisi için bk. Bilginer Onan, "Eklemeli Dil Yapısının Türkçe Öğretiminde Oluşturduğu Bilişsel (Kognitif) Zeminler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S.11, 2005.

da her sayı bir diğerinden farklıdır. “0, 1, 2, ..., 10.000.000, 10.000.001...” Göz (2003) sıfır, bir, iki, üç vd. rakamları ve on, yüz, bin vb. basamak sayılarını listelerine eklemiş ancak diğer sayıları kabul etmemiştir. Basamak sayıları elbette kalıplaşmış özellik gösterir. Kimse “Sana bin yedi yüz yirmi beş kere söyledim.” biçiminde bir cümleyi kolay kolay kurmaz. Tercihler daha ziyade basamak sayılarını kullanmaya yöneliktir. *On kere okumak, yüz kere tekrar etmek, bin kere söylemek* vb. Ancak tüm bu açıklamalar sayıları birbirinden ayırmaya yetmez. Bir metinde sayıların sonuza kadar peş peşe sıralanması da söz konusu olamayacağına göre her sayının ayrı bir kelime kabul edilmesi mantık açısından hatalı olmayacaktır.

Tarihlerin yazımı ve değerlendirilmesi de farklı bakış açılarına yol açmıştır. Yukarıda belirttiğimiz üzere bazı araştırmacılar metinlerdeki tarih ifadelerini kelime olarak kabul etmeyip değerlendirme dışı tutmuşlardır. Göz (2003)’ün araştırmasında sayı tarihin sayı özellikleri çıkarılmış sadece ay ve gün adları tutulmuştur. Çiftçi (1991), sayıları sildiği gibi gün ve ay adlarını da listelerine dâhil etmemiştir. Karadağ (2005), Kurudayıoğlu (2005), Baş (2006), Pilav (2008) ve İpek Eğilmez (2010) metinlerde yer alan tüm tarih ifadelerini kelime olarak kabul etmişlerdir.

Metinlerdeki tarih ifadelerini tamamen ortadan kaldırmak, sadece “23 Nisan 1920, 29 Ekim 1923, 19 Mayıs 1919, 10 Kasım 1938 vb.” özel bir günü gösteren tarihleri elde tutmak ya da tarihleri gün, ay, yıl şeklinde üç ayrı parça olarak değerlendirmek suretiyle kelime sınırlandırması yapmak da pek doğru gözükmemektedir. Şöyle ki birisi için sıradan olan bir tarih başka birisi için çok önemli olabilir. Tarihleri parçalamak da sakıncalıdır. Mesela 18 Kasım 2010 tarihini, “on sekiz, kasım, iki bin on” biçiminde üç kelimeye bölmek bir çözüm olamayacağı gibi tarihin işaret ettiği noktayı da göz ardı edebilir. Bu üç kelimenin açıklaması ya da anlamı 18 Kasım 2010 tarihinin belirttiği yönü göstermez. Aynı durum saatler içinde için de geçerlidir. “12.05, 23.34 vb.” saat ifade eden yapıları da ayrı kelimeler olarak değerlendirmek sıkıntı meydana getirebilir. Bu yönde farklı eleştiriler gelebilir. “on iki sıfır beş, yirmi üç otuz dört” biçimindeki kelimelerin, söz varlığı açısından ne kıymeti olabilir ya da bunlar hangi dayanakla kelime olarak kabulü söz konusudur? Sonuçta bir konuşmada ya da metinde “seher vakti, sabahleyin, öğleüzeri, akşam, gecelayın vb.” kelimelerle bir zaman dilimi gösteriliyor ve bu sözler de kelime olarak kabul ediliyorsa, tarihler ve saatler de zaman dilimlerini gösterir ve aynı yolla kelime olarak kabul edilmelerinde bir sakınca olmaz.

Matematiksel bazı ifadeler terimdir ve aslında söz varlığının kelimeler dışında bir unsuru olan terimler başlığı altında değerlendirilmelidirler. Matematiksel ifadelerden temel özellik taşıyanlar kendi bütünlükleri içinde kelime olarak değerlendirilebilirler. $3/5$ (üç bölü beş), $2, 1/2$ (iki

tam bir bölü iki), $\sqrt{7}$ (kök yedi) vb. Ancak belirli problemleri gösteren ifadeler ya da sembol ve simgeleri kelime olarak kabul etmek güçlükler

meydana getirir. $\frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$, $\prod_1^1 5$, \cong , \leq , \approx , \neq , \notin , Ω , ℓ vb. Yazıda kullanılan diğer semboller için de aynı güçlük geçerlidir. “!”, “#”, “*”, “+”, “&” vb.” İnternet adreslerinin de kelime dışında değerlendirilmesi daha uygundur. Elde tutulacaksa da tek bir parça olarak kabul edilmesi anlamlı gözükmemektedir (<http://www.google.com.tr/>, <http://www.tdk.gov.tr/>).

Özel isimler de kelime listelerinin oluşturulmasında değişiklik gösteren önemli unsurlardandır. Çiftçi (1991) özel isimleri listesine dâhil etmemiştir. Göz (2003) özel isimlerin birçoğunu silmiş ancak kalanlarını da oluşturduğu sözlüğe almamıştır. Karadağ (2005), Kurudayıoğlu (2005), Baş (2006), Pilav (2008) ve İpek Eğilmez (2010) tüm özel isimleri listelerinde göstermiştir. Söz varlığı araştırmalarının amaçlarına göre özel isimleri kabul etmek ya da etmemek söz konusu olabilir. Belirli noktalardan yazılı anlatım yaptırılarak alınmış metinlerde yöresel özel isimler çok sık tekrar edilebilir. Trabzon’da oturan bir çocuk, bu şehrin ismini çok fazla kullanacağı gibi, bu yöredeki bazı yerlerin isimlerini ya da en sevdiği arkadaşlarının isimlerini de çok sık yineleyebilir. Bunun göstergesi olacak özel isimler araştırmacılar tarafından belirtilmek koşuluyla açıklanabilir. Araştırmada söz varlığına dair oluşturulacak listelerde özel amaçla başka hususlar aranıyor ve özel isimler bu çalışmada rol oynamıyorsa, yöntemin geliştirilebileceğini özel isimler çıkarılabilir. Ancak özel isimler listelerde bulundurulacaksa, bunun istisnasız yapılması gerekir. Göz (2003) çalışmasının ilk basamağında cins isimlerle eş seslilik teşkil edebilecek özel isimleri silmiştir. Mesela, *Çetin Altan*’ı *Altan*; *Ziraat Bankası*’nı *bankası*, *Milliyet Gazetesi*’ni *gazetesi* şekli ile sınırlandırmıştır. Çetin Altan bir kişinin adı ve soyadıdır. “çetin” kelimesi aynı zamanda cins isimdir diye atıldı mı, geriye kalan *Altan* kelimesi artık *Çetin Altan* değildir. Göz (2003), ilk büyük çalışma olması sebebi ile tercihlerinin tartışabileceğini, söylemiş ve aynı çalışmanın belirli aralıklarla yenilenmesi gerektiğini de önermiştir. Özel isimler listelerde yer alacaksa, insan ya da hayvan adı, yer adı, kurum-kuruluş adı her ne olursa olsun sınırlanmadan özel isim olarak listelere aktarılmalıdır. TDK’nın yazım kılavuzunda özel isimlere dair belirlenmiş açıklamaları dikkate almak, araştırmacılara kolaylık sağlayabilir. Bu yönde, hâlihazırda yazılmış ya da özel olarak yazdırılmış metinlerde, yazarların kendi imlâlarına da dikkat edilmelidir. Mesela “Ali Amca, Ayşe Teyze, Ayşe Halam, Ahmet Dedem vb.” biçimlerle metinlerde büyük harflerin kullanılması, bunların özel isim olarak kabul edilmesi anlamına gelmemelidir. Yazım kılavuzundaki açıklamalar bu karışıklıklara dair çözümler getirmiştir.

Yabancı kelimeler, söz varlığının ayrı bir unsurudur. Ancak, bir şekilde Türkçeleşmiş ve Türkçe sözlüğe girmiş yabancı kökenli kelimeleri, özel amaçlı bir çalışma yapılmıyorsa, ayrı bir liste hâlinde değerlendirmek de sakıncalıdır. www.tdk.gov.tr adresinde belirlenmiş yabancı kökenli kelimelere bakıldığı zaman, Almancadan Yunancaya kadar on binin üzerinde örnekle karşılaşılacaktır. Almanca (99 tane), Arapça (6507 tane), Farsça (1373 tane), Fransızca (5358 tane) vb. Yabancı kelime ile kastedilen, Türkçe sözlükte yer almayan kelimelerdir. Yazarlar, bireysel tutumla cümlelerinde yabancı kelimeler kullanabilirler. Bu durumdaki kelimeleri silmek yerine parantez içlerinde Türkçelerini belirterek kullanmak daha makul olacaktır. “*good* (İngilizce+iyi), *nivesta* (Rusça+gelin) vb.” Ancak yabancı kelimelerin Türkçe karşılığı yazar tarafından gösterilmişse, yabancı biçimleri yerine Türkçelerini tercih etmek daha doğrudur.

Yabancı kelimeler üzerine asıl problemler, eski tarihli metinler üzerindeki çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. Arapça ve Farsça terkipler, geçmişte kullanılmakla beraber bugün kullanılmayan yabancı kelimeler bunlara örnektir. Nazım ya da nesirlerde rastlanan birçok kelime ve terkip içinden çıkılması zor durumlar meydana getirebilir. Bu durumlar daha çok Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde ortaya çıkar. Kelime terkip (tamlama) biçiminde ise bu hâli ile muhafaza edilip parantez içinde Türkçesi verilebilir: *Lisân-ı hal* (*hal dili*). Tamlamalar bazen belirli bir kavramı karşılayabilir de: *mısrâ-i berceste* (*en güzel mısra*). Tamlama biçiminde değil ise ayrı ayrı değerlendirilebilir, “*kihan ü mihan* (küçükler ve büyükler)” sözü; *kihan* (küçükler), *ü* (ve), *mihan* (büyükler) biçiminde gösterilebilir. Bu şekildeki bazı nazım ya da nesir parçaları hem orijinal dili hem de bugünkü Türkçesi ile verilmiş olabilir. Bu durumda bugünkü Türkçesini kabul etmek daha doğrudur.

Kısaltmalar listelerde üç biçimde gösterilebilir: Orijinal hâlleri ile parantez içinde açıklamalarıyla ya da açılmış biçimde. TC, TC (Türkiye Cumhuriyeti), Türkiye Cumhuriyeti vb. Herkesçe bilinen kısaltmalar orijinal şekilleri ile gösterilebilir. TBMM, TC, M.Ö., M.S. vb. Yazarlar yazım kılavuzunda yer almayan ancak kendilerince oluşturulmuş ya da uydurulmuş kısaltmalar da kullanabilirler. Bu durumda kısaltma ile birlikte açıklama da belirtilmelidir. ÇK (Çocuk kulübü), AAD (Altın arama derneği) vb. Kısaltmanın açılmış hâli listede yer alıyorsa, kısaltılmış biçimler de oraya eklenmelidir. Listede *kilogram* şeklinde bir kelime varsa, *kg* biçimi *kilogram* biçiminin sıklığına dâhil edilmelidir.

Yazarların bireysel imlâ tercihleri söz varlığı araştırmacılarını büyük zorluklarla karşılamaktadır. Konuşma dili üzerine yapılan söz varlığı araştırmalarında, deşifre işlemi esnasında anlamlandırılmayan sözler konuşma açısından ne ise bireysel imlâ tercihleri de yazı açısından odur.

Ağız özellikleri taşıyan ifadeler, yöresel ifadeler, okuyucu için hiçbir anlamı olmayan yazarlarca uydurulmuş kelimeler, yazarın imlâsı üzerinde oynadığı kelimeler bu yöndeki başlıca örneklerdir.

Özellikle tahkiyeli eserlerde kimi yazarlarca yöresel ağız özellikleri kullanılmaktadır. Bu durum yazılı anlatım yapan bir çocuğun yöresel konuşma dilini olduğu gibi yazıya aktarması ile de gerçekleşebilir. Metinde, “yapcem, ketur, gaç, püskürüt vb.” biçimde ağız özelliği ile taşıyan kelimeler varsa, bunlar imlâmımızdaki orijinal hâlleri ile değerlendirmeye alınmalıdır: *yapacağım, getir, kaç, bisküvi* gibi. Bugün halk ağzında hâlen konuşulmakla birlikte yazı dilinde bulunmayan binlerce söz mevcuttur. Metinde yöresel olarak kullanılan bir söz yer alıyorsa, araştırmacı bu sözün anlamını tespit edip açıklaması ile birlikte sunmalıdır. “yundur-(yık-), boldurgan (yorulmuş), yiber- (gönder-) vb.” Bu yönde derleme sözlüklerinden de istifade edilebilir.

Metinde söyleyen ya da yazan tarafından kafadan uydurulmuş kelime ya da sözler de yer alabilir. Bu örnekler bağlam içinde bir yere sahipse mutlaka belirtilmelidir. Bu duruma daha çok masal metinlerinde ya da bu türe benzer tahkiyelerde rastlanır. Mesela kahramanlar anlamlarını kendi aralarında belirledikleri bazı şifreler oluşturmuş olabilirler: “rım (evet), tım (hayır) vb.” Bu kelimeler listelere eklenmelidir. Hiçbir anlamı olmayan gelişigüzel yazılmış sözler silinebilir. “apa kunta muya sunto”, “napıla napıla babuhana vb.” Ünlem özelliği taşıyan ancak Türkçe sözlükte bulunmayan, örnekler muhafaza edilmelidir. Zuhaaa (ünlem), ahyak (ünlem), boo (ünlem) vb. Bu tür ünlemler aynı ünlü çok defa tekrarlamak suretiyle oluşturulmuş ve kelimedeki ses sayısını hayli artırıcı biçimde ise araştırmacı tarafından kısaltılabilir. “Eeeeeeeeeeeeeeeeeeeee” biçimi “Ee (ünlem)” şeklinde gösterilebilir. Aynı durum Türkçe sözlükte bulunan ancak farklı yazılmış ünlem ya da benzeri kelime gruplarında da geçerlidir. Bu şekildeki örnekler orijinal imlâları ile gösterilmelidir. *AAAhhhhh* yerine “ah”, *yaaaaaaaa* yerine “ya (ünlem)”, *şeeeyyy* yerine “şey” gibi.

Kimi yazarlar ortak imlâsı olan bazı sözleri kendilerine göre değiştirebilirler. Bu durum istem dışı ya da kasıtlı olabileceği gibi özellikle yazılı metinlerin yazıldığı zamandaki imlâ kabulünden de kaynaklanabilir. Mesela Attila İlhan, şiirlerinde özel ya da cins isim ayırmaksızın, kasıtlı olarak tüm kelimeleri küçük harfle yazar. Bu durumda eş seslilik gösterebilecek örnekler ayrılmalıdır. “cennet (mekân), Cennet (özel isim); rüya (düş), Rüya (özel isim) vb.” Yanlış yazım da olabilir. “*avrat* yerine *arvat*, *bağdaş* yerine *bağdaç*, *kasımpatı* yerine *kasım patı*, *bir şey* (ayrı yazılan birleşik kelime değildir) yerine *birşey*, vb.” Metnin yazıldığı dönemdeki imlâ bugünle farklı olabilir. TDK’nın 1996 yılında hazırladığı imlâ kılavuzunda ayrı yazılan birleşik kelime olarak gösterilmiş *her nasılsa*, *her nedense*, *her ne ise*, *her ne kadar*, *her neyse* kelimeleri bugünkü imlâda

ayrı yazılan birleşik kelime değildir. 1996 yılı imlâ kılavuzunda *lâboratuvar*, *ambülâns*, *manevî* biçiminde gösterilen kelimeler, bugün *laboratuvar*, *ambulans*, *manevi* şeklinde yazılmaktadırlar. Metindeki imlâ ne şekilde olursa olsun, çalışmanın yapıldığı zamandaki imlâ kuralları dikkate alınmalı, araştırmacılar metinlerde farklı imlâ ile gösterilen kelimeleri o anda geçerli olan imlâ kurallarına göre düzeltmelidirler.

Kelimelerin liste hâline dönüştürülmesinde ölçüt alınmakta en çok zorluk meydana getirecek unsur çok anlamlılıktır. Korkmaz (1992: 38) çok anlamlılık kavramını, “*Bir kelimedede temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir kelimenin anlam gelişmesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanması*” şeklinde tanımlar. Sözlükte her madde başının altında temel anlamdan kopmadan meydana gelen diğer anlamlar sıralanır. Bazı kelimeler tek bir anlama sahipken, bazılarının onlarca anlamı olabilir. Göz (2003) araştırmasında, sonraki araştırmalara örnek teşkil etmesi için, bazı kelimeleri çok anlamlılığa göre ayırmıştır. Hafif (ağır değil), hafif (etkisi az), hafif (hoppa); sefer (kez, defa), sefer (savaşta), sefer (yolculuk); yıldız (derece), yıldız (star, ünlü), yıldız (şekil), yıldız (talih), yıldız (uzayda) vb. Kelime listeleri oluştururken bir kelimenin sahip olduğu tüm anlamları ayrı ayrı değerlendirmeye araştırmacılara büyük zorluklar yaratmakla kalmaz bazı karmaşalara da sebep olur. Genel Türkçe sözlükte 65.000’in üzerinde madde başı vardır. Birçok kelimenin onlarca yan anlamı mevcuttur. Metinde yer alan her kelimeyi bu yan anlamlara göre tespit etmek oldukça güçtür. Kaldı ki yan anlamlar birbiriyle girişik durumda da olabilmekte hatta farklı sözlük çalışmalarında değişiklik de gösterebilmektedirler. Sözlüklerin yeni baskılarında da değişiklikler meydana gelmektedir.

Mesela, *döküntü* kelimesini inceleyelim (www.tdk.gov.tr 2010):

1. Dökülmüş, saçılmış şeyler: "Onlar kendi küfleri, kendi yırtık pırtıkları, kendi döküntüleriyle yaşayabiliyorlar."- Y. K. Beyatlı.
2. Bir topluluktan geri kalmış kimseler.
3. Bozuntu.
4. Deniz yüzüne yakın, üzerinde dalgaların çatladığı kaya kümesi.
5. Kâğıtçılıkta üretimin herhangi bir safhasında ıskartaya çıkan, genellikle tekrar hamur durumuna getirilen, yaş ve kuru biçimleri olan kâğıt veya karton artığı.
6. <i>mecaz</i> Değersiz, bayağı, ayaktakımından olan kimse: "Meşrutiyete uygun yönetim, yurt hainlerinin döküntüleriyle kurulamaz."- H. C. Yalçın.
7. <i>sıfat</i> , <i>mecaz</i> İşe yaramayan, değersiz, kötü, berbat: "Şoföre önce kentin en döküntü mahallelerinin adını söylediler."- Ç. Altan.
8. <i>tip</i> (***) Bazı hastalıklarda görülen çıban, leke, uçuk, kızarıklık vb. belirti.
9. <i>coğrafya</i> Parçalanmış taşların yamaç aşağı kayması, yuvarlanması, etekte birikmesiyle oluşan yer.

TDK Türkçe Sözlük’ün 1988 baskısında, *üç* ve *beş* numaralı anlam yoktur. Sekiz numaralı anlam 1988 baskısında üçüncü sıradır ve yeni

baskıda anlam genişletilmiştir. “döküntü” kelimesinin sadece dokuz anlamla sınırlandırılması zamanla başka anlamlar kazanamayacağı şeklinde de değerlendirilemez. İki, üç, altı ve yedi numaralı anlamlar birbirine çok yakındır. Altı ile yedi numarayı ayıran husus birinin isim birinin sıfat görevinde kullanılmasıdır. Ancak iki ve üç numaradakilere de isim görevinde kullanılabilirler. *Bir sınıfın döküntüleri* derken bir topluluktan geri kalmış kişiler kastedildiği düşünülebilir. Peki bu durum topluluktan geri kalanların değersiz ve bayağı olmadığı anlamına mı gelir? Bu topluluğun geri kalan üyelerini değersiz ve bayağı olmaktan kurtaran şey belli değildir. Üç numaralı anlamda *döküntü* kelimesinin karşılığı *bozuntu* olarak verilmiştir. *Bozuntu*, bozulmuş bir şeyin kalan bölümleri anlamıyla *döküntü* kelimesi ile eşleştirilmiştir. İki numaralı anlamdan, bir topluluktan geri kalanların bozulmayan bir şeyin artıkları olduğu anlamını çıkarmak ne kadar doğru olabilir? Görüldüğü üzere, kelime listelerinde çok anlamlılığın sınırları her zaman ayırt edilecek durumda olamaz.

Çok anlamlılığa göre kelimeleri sıralarken parantez içinde onları birbirinden ayırt eden anahtar kelimeler de kullanılmak durumundadır. Numara sırasına göre her anlama anahtar kelime uyduralım. 1. döküntü (saçılmış) 2. döküntü (geri kalan) 3. döküntü (bozuntu) 4. döküntü (kaya kümesi) 5. döküntü (kâğıt veya karton artığı) 8. döküntü (kızarıklık) 9. döküntü (coğrafi terim). Altı ve yedi numaradaki açıklamaları ayırt edecek anahtar kelimeler uzun uzadıya yazılmadıkça birbirinden ayırt edilemez. Listelerin oluşumundaki biçimsel özellikleri dikkate aldığımızda anahtar kelimeyi anahtar cümle olarak yazamayacağımıza göre bir sonuç elde edemeyiz. Kaldı ki sözlükte bulunan on binlerce kelimeye bu işlemi uygulayabilmek neredeyse imkânsızdır.

Çok anlamlılık kelimelerin listelendikten sonraki aşamasında önem arz etmektedir. Yapılacak araştırmaların amacı doğrultusunda tespitler yapıldıktan sonra, hedef kitlenin eğitim öğretim ortamlarında tespit edilen bu kelimeler kullanılırken çok anlamlılık özellikleri dikkate alınabilir. *Döküntü* kelimesini öğrenecek bir kişi ya da bunu öğretecek bir öğretmen, çok anlamlılığı esas alarak hazırlanmış eğitim ortamları ile karşı karşıya geldiğinde bu soruna bir çözüm bulabilir. Çok anlamlılığa dayalı kelime listeleri ancak özel amaçlar çerçevesinde ve küçük gruplardan ya da az sayıda metinden elde edilecek malzeme üzerinden değerlendirilmeye tâbi tutulabilir. Kelime listelerini belirlerken dikkat edilecek husus öncelikli olarak çok anlamlılık değil eş sesliliğidir. Söz varlığı araştırmalarının birinci aşaması *terkip* ya da *tahlil* değil *tespittir*. Bu tespitin sonrasında her türlü birleştirme (terkip) ve değerlendirme (tahlil) çalışması geniş şekilde yapılabilir.

Söz varlığı unsurlarının sınırlandırılmasındaki önemli zorluklardan biri de sözlük ve yazım kılavuzundaki yetersizliklerdir. Bu noktadaki en

büyük problem ayrı yazılan birleşik kelimelerle ilgilidir. “çarşı ekmeği, çavdar ekmeği, dürüm ekmeği, ev ekmeği, gluten ekmeği, halk ekmeği, köy ekmeği, mısır ekmeği, tahinli ekmeği, tandır ekmeği, tava ekmeği, tost ekmeği, yufka ekmeği” sözlük ve yazım kılavuzunda yer alırken “odun ekmeği, taş fırın ekmeği, kepekli ekmeği” yer almamaktadır. “bira bardağı, çay bardağı, likör bardağı, limonata bardağı, rakı bardağı, su bardağı, şampanya bardağı, şarap bardağı, viski bardağı” sözlük ve yazım kılavuzunda madde başı iken “cin bardağı, şampanya bardağı, kahve bardağı” şeklinde kelimelere rastlanmamaktadır. “çay”ın hem bardağı hem de fincanı vardır da “kahve”nin neden yoktur? “Adana kebabı, bostan kebabı, buğu kebabı, cağ kebabı, döner kebab, fırın kebabı, kâğıt kebabı, kuyu kebabı, Manisa kebabı, Oltu kebabı, orman kebabı, patlıcan kebabı, talaş kebabı, tandır kebabı, testi kebabı, Tokat kebabı, Urfa kebabı, yoğurtlu kebab, yufka kebabı” kebaptır da, “Sivas kebabı, İskender kebabı” kebab değil midir? Araştırmacılar sadece TDK’nin yazım kılavuzundaki ayrı yazılan birleşik kelimeleri ölçüt olarak alırsalar, Sivas kebabı, İskender kebabı gibi örnekleri ayrı kabul etmek durumunda kalacaklar ve aslında hata yapacaklardır.

Bir yiyecek türü olan *köfte* ile ilgili yazım kılavuzunda “Bitlis köftesi, bulgurlu köfte, çiğ köfte, dalyan köftesi, Harput köftesi, Hasanpaşa köftesi, ızgara köfte, içli köfte, İnegöl köftesi, İzmir köftesi, kuru köfte, mercimek köftesi, patates köftesi, tavuk köftesi, terbiyeli köfte” şeklinde on beş örnek gösterilmiştir. Peki, metinlerde *Akçaabat köftesi*, *Sivas köftesi*, *İznik köftesi*, *köy köftesi*, *Sultanahmet köftesi*, *şiş köftesi* vb. kelimelerle karşılaştığında ne yapılmalıdır? Bu saydıklarımız da diğerleri gibi tanınan bilinen ve somut olarak ayrı yiyeceklerdir.

Söz konusu durum sadece yiyecek adlarında geçerli değildir. “emniyet düğmesi ve emniyet kemeri” birleşik kelimedir, *emniyet anahtarı* değildir. “kalp acısı, kalp ağrısı, kalp yarası” birleşik kelimedir, *kalp gözü* değildir. “kapalı yüzme havuzu” birleşik kelimedir, *kapalı spor salonu* değildir. Sonuç olarak, yazım kılavuzunda bulunmasa bile birden fazla kelimedenden meydana gelen bazı örnekler, özel olarak bir durum, nesne, varlık ya da şeyin karşılığı ise ayrı yazılan birleşik kelime olarak değerlendirilmelidir.

Kelime kavramı üzerine yukarıdan beri sıraladığımız ayrıntılı açıklamalarda belirtilen ortaklık teşkil etmeyen tutumlar, araştırmaların yönünü değiştirmekte ve doğal olarak nicel sonuçları da etkilemektedirler. Bu yöndeki açıklamalarımız, söz varlığı araştırmalarında ortak bir yöntem belirlenmesi için öneri niteliğinde değerlendirilmelidir. Farklı kişilerce yapılacak çalışmaların sonuçlarını karşılaştırabilmek için ortak bir yöntem şarttır. Böyle bir ortak yöntem Türkçe adına yapılacak söz varlığı araştırmalarında gerçek bir sonucu da ortaya koyacaktır. Aksi takdirde,

yukarıdaki saydığımız birçok değişken mesela isimleri ve fiilleri çekim ekli hâlleri ile ayrı bir kelime olarak kabul etmek, ayrı yazılan birleşik kelimeleri tek bir kelime değil ayrı kelimeler kabul etmek nicel açıdan büyük değişkenler oluşturacak ve aldatıcı sonuçlar oluşacaktır. Yukarıda açıkladığımız gibi, bir fiille beş yüz ayrı çekim yapabilmek mümkündür. Bu kadar fazla çekimin bir metinde bulunması elbette imkân dâhilinde değildir. Ancak çok sayıda metinden alınan örnekler bir araya geldiğinde aynı fiilin yüzlerce farklı biçimini ayrı bir kelime olarak kabul etmek, farklı kelime sayısının çok fazla gözükmeye sebep olacaktır. Böyle bir sayı da gerçek değil aldatıcıdır. Başka bir dilde farklı kelime sayısının Türkçeye oranla yüksek çıkmasının önemli bir nedeni, Türkçenin yeter-sizliğine değil öncelikle kelime kavramının benimsenme biçimine bağlanmalıdır. Ne yazık ki birçok araştırmacı bu durumu, ülkemiz ve Türkçemiz adına bir *eksiklik* olarak görmekte ve değerlendirmelerini bu yönde yapmaktadır.

Metinlerin farklı kelime açısından uğradıkları değişimi bir örnekle somutlaştıralım. Baş (2006)'ın yaptığı araştırmada, roman, hikâye, masal, destan efsane türünün her birinden yüzer bin kelime seçilerek 500.000 toplam kelime bir havuz oluşturulmuştur. Aşamalar şu şekildedir:

Toplam kelime sayısı	500.000
İki boşluk arasında yer alan ve şekilsel bakış açısıyla farklı kelime sayısı	70.017
Tüm işlemler yapıldıktan sonra ortaya çıkan farklı kelime sayısı	17.990

Yukarıda görüldüğü gibi ayrı yazılan birleşik kelimeler işaretlenmemiş, özel isim, sayılar, deyim, atasözü, ikileme vb. diğer unsurlar belirlenmemiş ve özellikle de *çekim ekleri silinmemiş* hâlde 70.017 olan farklı kelime sayısı, tüm bu işlemler yapıldıktan sonra 17.990'a düşmüştür. *İşte araştırmaların sadece nicel sonuçları dikkate alınarak yapılan yanlış yorumların yattığı temel problem bu noktadadır.* Aynı havuz için yetmiş bin farklı kelimedenden meydana geliyor dediğimiz zaman Türkçe *zengin olacak*, on sekiz bin farklı kelimedenden meydana geliyor dediğimiz zaman *fakir olacak* gibi bir yoruma ulaşmak abesle iştigalden başka bir şey değildir. İki rakam arasındaki fark neredeyse dört kattır. Söz varlığı araştırmalarında başka ülkelerde yapılmış araştırmaların içeriği ve yöntemi yerine sadece sayılarını dikkate alarak değerlendirme yapmanın yanlışlığı ortadadır.

Kelime temelli olarak ayrıntılı değerlendirmeler yaptığımız ve çözüm önerileri sunduğumuz bu bölüm, söz varlığı üzerine çalışmak isteyen araştırmacılara *karişık ve zor* gelebilir. Konuşma ya da yazı dilinden edinilen ve bilgisayar ortamına metin olarak aktarılan her malzeme, çok hassas bir şekilde incelenmeli ve tashih edilmelidir. Özel isimler, ayrı yazılan birleşik kelimeler ve birden fazla kelimedenden meydana gelen diğer söz

varlığı unsurları ilk başta işaretlenmelidir. Kelime sayımı yapan farklı bilgisayar programları mevcuttur. Hangisi kullanılırsa kullanılsın, bilgisayar kelimeyi iki boşluk arasındaki bir dizi olarak tanıyacaktır. Bu sebeple birden fazla kelimededen meydana gelen kelimeler, ilk aşamada bilgisayarın tek kelime olarak algılayabileceği biçime getirilerek işaretlenmelidir. Özel isimler, aynı seslere sahip cins isimlerle eş seslilik oluşturmasını diye başlarına “*” işareti kelimelerin arasına da “+” işareti konulabilir. *Türkiye+büyük+millet+meclisi, *Yahya+kemal+Beyatlı, *Süphan+dağı, *Atatürk+ilköğretim+okulu, *Bir+ kadın+düşmanı, *Ankara, mercimek+çorbası, uygulamalı+dil+bilimi, tek+tek, gözden+düş-, su+uyur+düşman+uyumaz, toplumsal+bütünleşme, bin+dokuz+yüz+kırk+beş, yirmi+üç+tam+binde+iki vb. Metinlerdeki söz varlığı unsurlarının ayrıntılı bir şekilde oluşturulması, araştırmacının işini kolaylaştıracaktır.

Çalışmanın amacına bağlı olarak, daha sonra liste üzerinde *ayıklama* işlemleri de yapılabilir. Özel isimler ve sayılar ya da istenen unsurlar çıkarılabilir. Sadece fiil biçiminde olan unsurlar tek bir liste yapılabilir. Edat ve bağlaçlar ayrı olarak listelenebilir. Yine çalışmanın amacına bağlı olarak metindeki her unsur kelime gruplarına göre de tasnif edilebilir. Ancak bu da karışık ve güç bir işlemdir. Araştırmacının amacı metindeki *isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu ve birleşik fiil gruplarını* belirlemekse işaretlemelerini bu yönde yapar ve listeler bu doğrultuda oluşur. Ancak söz varlığı temelli bir kelime listesinde yer alan bir kelimenin metinde hangi görevlerde kullanıldığının bir önemi yoktur. Bu başka bir çalışma konusudur. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Söz varlığı unsurları ilk aşamada ne derece dikkatli ayrılırsa, son aşamadaki *ayıklama* işlemi de o derece kolaylaşır.

3. Söz Varlığının Diğer Unsurlarının Tespiti

Söz varlığı araştırmalarında en büyük payda kelimeye aittir. Çünkü yapılan çalışmalardan birkaçı dışındakiler Türkçenin kelime hazinesi üzerine yapılmıştır. Kelimeler söz varlığının en önemli unsurudur ve diğer söz varlığı unsurları da sonuçta kelimeler vasıtasıyla meydana gelmektedir. Ancak *kelime* kavramıyla deyim, atasözü, ikileme, kalıp sözler (ilişki sözleri), kalıplaşmış ifadeler, yabancı sözcükler ve terimleri birebir karşılamak hem zor hem de yersiz bir tutumdur. Konuşma ya da yazı dilinde, farklı amaçlarla, bu diğer söz varlığı unsurları da kullanılır.

Deyim, atasözü ve ikilemeler daha ziyade bağdaştırıcı unsurlardır ve konuşma ve yazıda etkili bir söz ortamı oluştururlar. *Sizden iyi olmasın; su verenlerin çok olsun; sözüm meclisten dışarı; analı babalı büyü-sün; Allah versin, Allah kabul etsin, günaydın, afiyet olsun* vb. sözlerden

oluşan kalıp sözler (ilişki sözleri) deyimlere benzerler. Hatta bazı araştırmalarda bu tür sözler deyim olarak kabul edilebilir. Kalıplaşmış ifadeler ise ünlü kişilerin belirli durumlarda söyledikleri bazıları tüm dünyaca duyulmuş sözlerdir: J. Caesar'ın "Sen de mi Brutus?", Sinoplu Diogenes'in "Gölge etme başka ihsan istemem (istememez)" gibi. Kalıplaşmış sözleri özdeyişler olarak da kabul edebiliriz. Yabancı sözcükler bir dile yerleşmemiş olan örneklerdir. Korkmaz (2003: 180), yabancı kelimeleri doğu ve batı kaynaklı olmak üzere iki grupta değerlendirir. Aksan (2004)'ın yabancı kelimelerin birinci grubunda gösterdiği *yerleşmiş yabancı sözcükleri*, Korkmaz *alıntı kelimeler* olarak ayrı bir başlıkta değerlendirir ve onları da doğu kaynaklı, batı kaynaklı olmak üzere iki başlıkta inlemeye alır. Terimler ise her dilde fizik, matematik, felsefe, sosyoloji vb. disiplinler, sahne sanatları, mimarî ve bunun yanında zanaatların kendi içlerinde oluşturduğu ve kendi sahalarının özelliklerini taşıyan söz unsurlarıdır.

Söz varlığı araştırmalarında *terimler* özel amaçlar doğrultusunda belirlenebilir. Sözlü ya da yazılı dilde terimlere ne oranda başvurulduğunu göstermek isteyen bir araştırmacı *terimler* başlığını özel olarak değerlendirmeye alır. Çünkü bir kelimenin ne zaman *terim* olacağı kesin sınırlarla belirlenemez. "Üslûba dikkat etmek gerekir." gibi bir cümlede *üslûp* sözünün terim amaçlı kullanıldığı yorumuna gidilemez. Ancak üslûp edebiyat bilimi içinde bir terimdir. Yabancı sözcüklere dair üst bölümde açıklamalarda bulunmuştuk. Kalıp sözler, özdeyişlerdir ve belirli insanlara aittirler. Bunlara dair tespitler de özel amaçlı olarak yapılabilir.

Terimler, yabancı sözcükler ve kalıp sözler her söz varlığı araştırmasında belirlemek durumunda değildir. Söylediğimiz gibi çalışmanın amaçları doğrultusunda değerlendirilmeye alınabilirler. Bunlar olmadan bir metin var olamaz. Kalıplaşmış ifadeler değerlendirilmeye alınabilir de alınmayabilir de. Bu söz unsurlarının deyimlere benzemesi ve üzerinde hâlen ortak bir kararın olmaması sebebiyle değerlendirme zorunluluğundan bahsedemeyiz. Mesela, *günaydın* kalıplaşmış bir ifadedir ve bir ünlemdir. *Merhaba* hem isim hem ünlemdir. *Selamünaleyküm*, *aleykümselam* da ünlemdir. *Güle güle* zarftır ama *ikilemedir*. *Gülleri yarılmak* deyimdir. *Gülü seven dikenine katlanır* ise *atasözüdür*. Ancak bu örneklerin tamamı *kalıplaşmıştır*. Kalıplaşmış ifadeler başlığı, deyim, atasözü ve ikilemelerle karışacak özellikler gösterdiği için, söz varlığı tespitlerinde özel amaçlar doğrultusunda değerlendirilmeye alınması daha doğru olacaktır. *Kelimeler*, *deyimler*, *atasözleri* ve *ikilemeler* ise söz varlığı araştırmalarında değerlendirilmeye alınmak durumundadır. Çünkü bunlar konuşma ya da yazının temel unsurlarıdır. Tüm bu açıklamalardan hareketle söz varlığı üzerine yapılacak araştırmaları şu şekilde tasnif edebiliriz:

1. Genel amaçla yapılan söz varlığı araştırmaları: Bu çalışmalarda, konuşma ya da yazıdan elde edilen metinlerdeki *kelimeler*, *deyimler*, *atasözleri* ve *ikilemeler* tespit edilir.

2. Özel amaçla yapılan söz varlığı araştırmaları: Bu çalışmalarda söz varlığı unsurlarından hedeflenenleri üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılır: Terimler, kalıp sözler, kalıplaşmış ifadeler ve yabancı sözcükler üzerine değerlendirmeler vb.

3. Diğer söz varlığı araştırmaları: Bu çalışmalarla, bir metinde yer alan unsurlar amaçlar doğrultusunda incelenir: Kelime gruplarını tespit etme, yapım ve çekim eklerini belirleme, zaman ifadelerini çıkarma ve zaman kullanım sıklığını belirleme vb.

Şimdi genel amaçlı söz varlığı unsurlarından deyim, atasözü ve ikilemelerden kaynaklanan problemleri değerlendirelim. Bu yöndeki en büyük problem *kelime hazinesi* kavramı ile *söz varlığı* kavramının karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Kelime hazinesi, bir metinde yer alan kelimeleri temsil eder. Söz varlığı ise kelime hazinesi kapsar ve bunun yanında diğer söz varlığı unsurlarına dair hazineyi de içerir. Araştırmacılar kelime hazinesi araştırması yaparken, metinlerde yer alan deyim, atasözü ve ikilemeleri parçalayıp kelime biçimleri ile değerlendirmeye almaktadırlar. Şüphesiz bu da bir tercih türüdür. Deyimler, atasözleri ve ikilemeler de sonuçta kelimelerden meydana gelmiştir. Ancak, *baş göz olmak* deyiminin, “baş, göz, ol-” kelimelerinin bireysel anlamları ile alakası yoktur. Çünkü bu deyim evlenmek anlamında kullanılır. Aynı şekilde, “Sütten ağız yanan yoğurdu üfleterek yer.” atasözünün anlamı bir olaydan gerekli dersi alıp, sonrasında uyanık davranmaktır ve “süt, ağız, yan-, yoğurt, üfle-, yer” kelimelerini teker teker açıkladığımızda bu anlamla bağlantı kurulamaz. İkilemeler deyim ve atasözleri derecesinde bağdaştırıcı niteliğe sahip değildir ama yine de kalıptırlar ve söze etki katmak için kullanılırlar. *Dere tepe*, ikilemesi inişli çıkışlı anlamındadır. Listelerde dere ve tepe biçiminde ayrı ayrı gösterilmesi, metin içindeki anlamını karşılayamaz.

İkilemeler kimi araştırmacılar tarafından deyim olarak kabul edilir. Aksoy (1984: 413), ikilemelerden meydana gelen deyimler kavramını kullanır. Türkçe sözlükte, Türkçede bulunan tüm ikilemeler yer almaktadır. Kaldı ki řu ayırımı yapmak da elzemdir. Tekrar gruplarının hepsi ikileme olamaz. Bu grupların içinden kalıplaşmış olanları ikilemedir. Bu yönde ikilemeleri tespit ederken bazı sınırlamalar yapmak gerekir. Bu sınırlama Türkçe sözlüğü esas alarak yapılırsa bazı problemler çıkabilir. Yukarıdaki bölümde Türkçe sözlükteki bazı sıkıntılardan bahsetmiştik. Bunlardan biri de ikilemelerle ilgilidir. Mesela, *koca koca* Türkçe sözlükte bulunan bir ikilemedir. Örnek: *Çevresinde, birinin üstüne yığıl-*

miş gibi duran koca koca dağlar sıralanıyordu. Çok çok, iri iri ikilemeleri de sözlükte vardır ama büyük büyük yoktur. *Araba araba* ikilemesi de vardır ama *kamyon kamyon* yoktur. Bu ikilemelerin bazıları sıfat (koca koca, iri iri) bazıları da zarf (araba araba, çok çok) görevindedir. İkilemeleri tespit ederken Türkçe sözlükten değil bu unsurları doğrudan içeren ikileme sözlüklerinden faydalanmak daha doğru olacaktır.

Zarf fiil eki olan –A ile oluşturulan tekrar gruplarından kalıplaşanları dışındakiler ikileme olarak kabul edilmemelidir. Çünkü Türkçedeki her fiil –A ekini alıp tekrar grubu oluşturabilir. Ala ala, vere vere, tuta tuta, kopara kopara, sata sata, silke silke, koşa koşa vb. Bu tür örnekleri kelime olarak değerlendirip fiil kökleri ile listelemek gerekir. Al-, ver-, tut-, kopar-, sat-, silk-, koş- vb. Yukarıda gösterdiğimiz ve diğer söz varlığı araştırmalarına dahil olan bir çalışma içinde, zarf fiil ekleri ile kurulan tekrar grupları özel olarak değerlendirilebilir.

“m” ünsüzü ile yapılan ikilemeler sözlükte bulunmaz. Çünkü “m” ünsüzünün dışında her harfle başlayan kelime ikileme yapılabilir. *Ateş mateş, balık malık, cam mam* vb. Bu tür sözleri ikileme olarak kabul etmek ve listelere dâhil etmek gerekir. Çünkü ikilemeyi oluşturan birinci unsur anlamlı ikinci unsur anlamsızdır. Mesela, silgi milgi ikilemesinde, *silgiyi* ayrı bir kelime kabul edersek, *milgiyi* de kabul etmeliyiz. Peki, milgi ne anlama gelmektedir? Anlamsızdır. Bu sebeple bu tür örnekleri birlikte alınıp ikileme olarak değerlendirilmelidir.

Deyimler başlı başına bir çalışma konusudur. Çalışmamızın amacı neyin deyim olduğunu neyin olmadığını göstermek değildir. Bu sebeple deyimlerle ilgili tartışmalara girmeyeceğiz. Söz varlığı üzerine çalışan kişilerin deyimleri belirlerken belirli ölçütleri gözetmeleri önemlidir. Mesela, TDK'nin İnternet sitesinde bulunan atasözleri ve deyimler sözlüğü ölçüt olarak alınabilir. Başka sözlüklerde deyim kabul edilmezken bu sitede deyim kabul edilen örnekler olabilir. Araştırmacı neyi ölçüt aldı ise ona göre hareket edebilir ya da kendi tasarrufunda esnek kabullerde de bulunabilir. Tüm bu açıklamalar atasözleri için de geçerlidir.

Türkçe sözlükte bulunan kelimeler açıklanırken mecazi anlamları da verilmektedir. Mesela, *ateş* kelimesinin sözlükte dokuz anlamı vardır ve altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu anlamları mecazidir (www.tdk.gov.tr). *Öfke, hırs, hınç, coşkunluk, tehlike, felaket, büyük üzüntü acı* vb. kelimeler *ateş* sözünü bağdaştırıcı bir unsurla kullandığımız zaman geçerli olabilir. Bu da kelimenin bir deyim ya da atasözü içinde kullanılma durumuna yönlendirmeye geçkelebilir. Ancak kelime listelerinde *ateş* tek başına bulunduğu için hangi mecazi anlamı karşıladığı bilinemez. Elbette ki bu edinim eğitim ortamında sağlanabilir. Sonuçta kelimelerin mecazi anlamları okullarda öğretilmektedir. Ancak tüm bu açıklamalar deyimleri

kelimeleştirme için meşrulaştırma olamaz. Çünkü Türkçe sözlükte bulunan bütün kelimelerin mecazi anlamları yoktur. Mesela, *süt* kelimesi sözlükte beyaz sıvı, öz su, erkek balığın tohumu olarak açıklanmaktadır. Süt, argoda benzin ve mazot anlamında da kullanılabilir. *Süt dökmüş kediye dönmek, süttten ağzı yanmak, süttten çıkmış ak kaşık gibi olmak, ağzı süt kokmak, anasından emdiği süt burnundan gelmek, emdiği süttü burnundan getirmek* vb. deyimlerde; *inek gibi süt vermeyen öküz gibi kutan sürer, kuşa süt nasip olsa anasından olurdu, sütsüz koyun meleyen olur, süttten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer* vb atasözlerinde anlatılanları *süt* kelimesinin anlamları ile açıklayamayız.

Bu açıklamalardan deyimleri, atasözlerini ve ikilemeleri kelime olarak kabul edip listeleyen araştırmacıların verilerinin yanlış olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Ancak nicel değişiklikler de göz ardı edilemez. Mesela al- fiili dört yüzden fazla deyim ya da atasözünde bulunmaktadır. Bu fiili bu unsurlardan çıkarıp kelimeye eklemek, kelime listelerindeki sıklığı değiştirir ve bu durum da kelime kullanım sırasını farklılaştırır. Bu durumda, deyim, atasözü ve ikilemeyi dikkate alarak yapılan araştırmalarla, dikkate alınmadan yapılanların verileri karşılaştırılırken, yorumların *nesnelliği* de bozulabilir.

4. Söz Varlığı Çalışmalarında Yaygınlık

Yaygınlık, birden fazla noktada yapılan, karşılaştırmalı söz varlığı araştırmalarında kullanılabilir ve geçerliliği olabilecek bir kavramdır. Bir söz varlığı unsurunun kaç farklı noktada kullanıldığını gösterir ve söz varlığı açısından önemi kayda değerdir. Zira yaygınlık, bireysel kelime kullanımlarının, kelime öğretiminde oluşturabileceği yanlış değerlendirme sürecinin önüne geçebilecek niteliktedir. Sadece bir kişi tarafından bir kelimenin bin kere kullanılması mı, yoksa yüz kişinin bir kelimeyi birer defa kullanması mı daha yeğdir? Bir kelimenin bir noktada yüksek sıklıkta kullanılması çok şey ifade etmez, önemli olan bir kelimenin farklı insanlarca müşterek kullanılmasıdır. Bu müşterek kullanıma dâhil kişi sayısı arttıkça, kelimenin yaygınlığı yani yaygın olarak kullanılması da artacaktır.

Yaygınlığın dikkate alınmasıyla belirli bölgelerdeki bireysel tercihlerin nicel anlamda göstereceği ve gerçeği yansıtmayan büyük sıklık değerleri, farklı noktalarda düşük ancak ortak katılımlarla önemli oranda giderilebilir. Mesela, Karadeniz bölgesinden elde edilen kelime listelerinde çok üst kullanıma sahip bulunan *çay*, *findık* gibi iki kelime Ege bölgesi insanı için aynı öneme sahip olmayabilir.

Edebî türler ya da yaygın organları üzerinde yapılan araştırmalarda, örnek alınan türün özellikleri bazı söz varlığı unsurlarına daha fazla yer vermektedir. Her edebî türün kendine özgü kelime dünyası vardır. Masal,

efsane ya da destanda çok büyük sıklığa sahip bir kelime, roman ya da hikâyede olmayabilir. Keza, roman ve hikâyede bulunan bir kelime de destan, masal ya da efsanede bulunmayabilir. Gazeteler üzerinde yapılan incelemelerde, ekonomi, spor vb. konulara ilişkin birçok kelimeye yüksek sıklıkta rastlanabilir. Ancak ekonomi terimlerine diğer edebî türlerde rastlama imkânı sınırlıdır.

Özel isimler de belirli gruplarda önceliğe sahip olabilir. Bir ya da birden fazla yazara ait tahkiyeli bir eser üzerinde yapılan araştırmada, eserin kahramanlarının adları ya da eserde bulunan diğer özel isimler çok sık kullanılan kelimeler olabilir. Keloğlan, Devoğlu vb isimlere, roman-da; Hatice, Arzu, Ali vb. isimlere masalda; TBMM, Millî Eğitim Bakanlığı vb. isimlere de destan ya da efsanede rastlanma olasılığı neredeyse yoktur.

Öğrenciler üzerinde yazılı anlatımdan hareketle yapılan araştırmalarda da aynı sorunla karşılaşılır. Yöresel farklılıklardan dolayı, kişi yaşadığı yerin adını, arkadaşını, anne ya da babasını veya kendine yakın gördüğü başka şeylerin adlarını çok sık tekrar edebilir. Örnek: “*Ankara*’yı çok severim. *Ankara* çok güzeldir. *Ankara*’da hep gezerim. *Ankara*’ya gittik. *Ankara*’da sinemalar var. *Ali* ile oynadık. *Ali* geldi. *Ali* gitti. *Ali* hasta oldu. *Ali*’yi çok seviyorum. *Ali*’nin kardeşi var. vb.”

İşte karşılaştırmalı çalışmalarda belirli grubun özellikleri dolayısıyla yüksek sıklıkla kullanılan ve söz varlığının öğretimi sürecinde yanıltıcı olan bu tür bireysel kullanımların önüne geçebilmek ve bu yöndeki hata payını asgari noktaya düşürebilmek için yaygınlık kavramını dikkate almak gerekir. Yapılacak listeleme çalışmalarında, karşılaştırılarak verilecek gruplar öncelikli olarak genel kullanım sıklığına göre değil yaygınlığa göre dizilmelidir. Yaygınlık kavramını somutlaştırmak için, İpek Eğilmez (2010)’in 3. sınıf seviyesinde ve üst-orta-alt sosyo-ekonomik düzeyde öğrenciler üzerinde yaptığı söz varlığı araştırmasından örnek verelim:

Sıra	KELİMELER	Toplam Sıklık	Yaygınlık	3. SINIF ÖĞRENCİLERİ		
				Üst düzeyde sıklık	Orta düzeyde sıklık	Alt düzeyde sıklık
1.	ve	2205	3	829	631	745
2.	yetenekli	3	3	1	1	1
3.	tarih	27	2	17	10	-
4.	kutlama	3	2	2	-	1
5.	inkılâp	21	1	21	-	-
6.	üzül-	35	1	-	-	35

Yukarıdaki tabloda *toplam sıklık*, kelimelerin üst düzeydeki toplam kullanımını; *yaygınlık* kelimelerin kaç farklı düzeyde kullandığını göstermektedir. Toplam sıklık dikkate alınsaydı, sıklığı 35 olan “üzül-” kelimesi üstten ikinci sırada yer alırdı. Ancak bu kelime sadece alt düzeydeki öğrenciler tarafından kullanılmıştır bu sebeple en son sırada yer alacaktır. Yaygınlık açısından bakıldığında listede ikinci sırada bulunan ve toplam 3 sıklığa sahip olan “yetenekli” kelimesi, listenin ikinci sırasında yer almaktadır. Çünkü “yetenekli” kelimesi üç düzeydeki okulda da tercih edilmiştir. Yaygınlık müşterek kullanımı göstermesi bakımından değerlendirmelerde önemli yorumlar verebilecek bir kavramdır. Araştırmacılar amaçları doğrultusunda, yaygınlığı düşük, sıklığı yüksek; yaygınlığı yüksek, sıklığı düşük söz varlığı unsurları üzerine farklı çıkarımlarda bulunabilirler. Mesela, yukarıdaki listede “üzül-” kelimesinin sadece alt sosyo-ekonomik düzeydeki sınıflarda ve yüksek sıklıkla çıkmasının sebepleri, araştırmacı tarafından ayrıca değerlendirilebilir.

5. Söz Varlığı Çalışmalarında Kullanım Sırası

Söz varlığı araştırmalarında oluşturulacak listelerin önem sırasına göre dizilmesinde yaygınlık kavramı tek başına yeterli olmayabilir. Bu doğrultuda önemli bir diğer kavram da kullanım sırasıdır. *Kullanım sırası* bir söz varlığı unsurunun, bulunduğu gruptaki sıradır. Karşılaştırmalı çalışmalarda, bir söz varlığı unsurunun her bir noktadaki toplam sıklığına ve kendi grubundaki sıklığına göre iki biçimi mevcuttur. Kullanım sırası, yaygınlık esaslı dizimlerde ikinci ayırıcı unsur özelliği taşır. Mesela, bir kelime, çalışma yapılan tüm gruplarda kullanılabilir. Doğal olarak üst bir yaygınlığa sahip olur. Ancak yatay ekseninde değerlendirildiği zaman, bu kelimenin hangi grup açısından daha fazla önem arz ettiğini *kullanım sırası* gösterir. Baş (2006)’ın araştırmadaki bazı verilerden hareketle örnek bir tablo oluşturalım:

Genel Sıra	Kelimeler	Top. Sıklık	Y	Roman		Hikâye		Masal		Destan		Efsane	
				sıklık	k.s.	Sıklık	k.s.	Sıklık	k.s.	Sıklık	k.s.	sıklık	k.s.
12	Kız	2828	5	217	64	137	112	956	7	435	25	1083	7
93	Padişah	760	5	1	7485	20	791	631	13	19	825	89	188
94	Yiğit	758	5	1	8383	16	951	50	329	565	13	126	123
268	Göl	286	5	8	1647	21	743	74	227	33	486	150	101
660	Duygu	102	5	33	476	26	598	10	1289	21	746	12	1136
1126	Okuma	52	5	20	751	13	1085	5	2176	9	1606	5	2284

Tabloda verilen altı örnek kelimenin yaygınlığı 5’tir. Yani tüm kelimeler bütün türlerde kullanılmıştır. Ancak her bir kelimenin karşılaştırmalı listedeki genel sırası ile özelden kendi grubundaki sırası farklıdır. Örnek olarak tabloda vurgulamış kelimelere dikkat edelim. Genel sıralamada 12. sırada bulunan *kız* kelimesi, romanda 64., hikâyede 112. sırada

k.s.: kullanım sırası

kullanılmıştır. Ancak bu kelime masal ve efsane metinlerinde 7. sırada çok üst bir yer edinmiştir. Genel listenin 112. sırasında bulunan *okuma* kelimesi, roman türünün 751. sözcüğüken, masal ve efsane türlerinde çok altlarda yer almıştır.

Görüldüğü üzere, yaygınlığa göre yapılan bir dizimde de bazı çıkarımlar eksik kalabilmektedir. Sonuçta sadece yaygınlığı esas alıp, *kullanım sırasını* göz ardı etmek bazı değerlendirmelerin eksik kalmasına sebep olacaktır. Listelerdeki söz varlığı unsurlarının özel amaçlar doğrultusunda değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve çıkarımlar sağlanarak yorumlara gidilebilmesinde, kullanım sırası önemli bir katkı sağlayacaktır. Kullanım sırası, gruplarda özel olarak kullanılan söz varlığını unsurlarının aldatıcı yüksek sıklıklarının değerlendirilmesinde ve teyit etmesinde de faydalıdır. Mesela, yukarıdaki listede yer alan *kız* kelimesinin efsane-deki sıklığı 1083, masaldaki sıklığı 956'dır. Bu sıklıklar kelimenin genel liste sıralamasında üst basamaklara çıkmasında etkili olmuştur ve *kız* sözcüğü masal ve efsane türlerinin özelliklerine hitap eden bir örnektir. Kullanım sırası olan 7 rakamı, münferit kullanımı teyit etmektedir.

Okuma kitapları dışındaki örnek araştırmalarda da kullanım sırasının geçerliliği vardır. Aynı ya da farklı sınıf seviyelerinde yapılan bir çalışmada, mesela herhangi bir kelime tüm düzeylerde kullanılmış olsun. Bu kelimenin hangi sınıflarda öncelikli olduğunu belirlemek, kelimenin sadece kendi listesindeki sıklığını dikkate alarak olamaz. Dizgideki bir kelimenin sıklığı farklı gruplarda yakınlık gösterebilir. Bu yakınlık kelimenin listedeki önemini göstermek için kâfi değildir. Önemli olan o kelimenin kendi grubunda hangi sırada kullanıldığıdır. Sonuçta, kullanım sırasının iki önemli fonksiyonu vardır:

1. Söz varlığı unsurunun genel listedeki sıralamasını ve özel listedeki sıralamasını göstermesi.
2. Karşılaştırmalı çalışmalarda, bireysel farklar sebebi ile yükselen sıklık sayısının yorumlamasında nicel bir teyit göstergesi olması.

Sonuç

Söz varlığı araştırması konuşma diline yönelik yapılacak ise malzeme, hedef kitlenin yaşam dünyasındaki farklı konuşma ortamlarından edinilmelidir. Yazılı dil üzerine tespit yapılırken, bireyden yazılı kanalla veri alınacaksa, belirlenecek yazılı anlatım konularının hedef kitlenin özelliklerine göre ve araştırmanın amacına yönelik seçilmesi gerekir. Hazır yazılı malzemeler kullanılacaksa, hangi alanlardan ne kadar veri seçileceğine ve araştırmanın hedeflerini kapsayacak örneklerin teminine dikkat edilmelidir.

Söz varlığını en önemli unsuru olan kelime kavramının benimsenme biçimi *taban* olmalıdır. Çalışmamızın içeriğinde de ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere, Türkçede bir *fil* çekim ekleriyle beş yüz farklı şekilde yazılabilir. Yapılacak araştırma Türkçedeki çekim eklerinin işlevi üzerine değil ise kelimeleri kök ya da gövde olabilecek biçimleri ile taban hâlinde bırakmak gerekir. Sayılar ve tarihler de kelime olarak kabul edilmelidir. Özel isimler ilk aşamada başlarına uygun bir sembol konularak işaretlenmelidir.

Yabancı kökenli ancak Türkçe sözlükte bulunan kelimeler bu hâlleri ile tutulmalı, ancak Türkçeye girmemiş olan kelimelerin ait oldukları dil ve Türkçe karşılıkları parantez içinde belirtilmelidir. Kısaltmalar, açıklımı ya da orijinal biçimleri ile gösterilebilir.

Terimler, çalışmanın bu yönde özel bir amacı olmadığı müddetçe, kelime listelerinde yer almalıdır. Kalıp sözler ve kalıplaşmış ifadeler araştırmanın amacı doğrultusunda ayrı bir listede olabilir, ait olduğu söz varlığı unsurunun bulunduğu diziye de eklenebilir.

Deyim, atasözü ve ikilemeler mutlaka ayrı bir başlıkta değerlendirilmelidir. İkilemelerin ve deyimlerin tespitinde ilgili sözlüklerden biri dikkate alınabilir. İkileme ile tekrar grupları karıştırılmamalıdır. “m” ünsüzü ile oluşturulan tüm örnekler ikileme kabul edilmeli, diğer unsurlar temel alınacak ikileme sözlüğüne bakılarak muhafaza edilmelidir.

Söz varlığı unsurlarının listelenmesinde çok anlamlılığın esas alınması imkân dâhilinde değildir. Ancak özel amaçlı araştırmalarda çok anlamlılığa dair değerlendirmeler yapılabilir. Temel bir çalışmada esas alınacak ana husus *eş seslilik*dir.

Söz varlığına dair çalışma birden fazla noktayı içeriyor ve karşılaştırma gerektiriyor ise yaygınlık ve kullanım sırası mutlaka belirtilmelidir. Listelerin oluşturulmasında, sırasıyla yaygınlık, genel sıklık ve unsurun alfabetik sırası dikkate alınarak dizim yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (2004), *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım (1936), *Bir Dili Öğrenmek İçin En Lüzumlu Kelimeler ve Bu Kelimelerin Belirtme Usulü*, Gaziantep Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi Yayınları, Gaziantep.
- AKSOY, Ömer Asım (1984), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-2*, TDK Yayınları, Ankara.
- AŞIK, Ufuk (2007), *Yabancılar İçin Temel Türkçe Söz Varlığının Oluşturulması*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

- BAŞ, Bayram (2006), *1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- BÜYÜKKANTARCIOĞLU, Nalân (1992), “İstanbul’daki Üç İlkokulda Farklı Sosyal Katmanlardan Gelen Üçüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinde Ölçüt-Dil Sözcük Dağarcığı Farklılıkları”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (8) 3, s. 227-237.
- ÇİFTÇİ, Musa (1991), *Bir Grup Yükseköğrenim Öğrencisi Üzerinde Kelime Serveti Araştırması*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- GÖZ, İlyas (2003), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- HARİT, Ömer (1971), *Kelime Hazinesi Araştırması*, MEB Planlama Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, Yayın 103, Araştırma Bölümü, Ankara.
- İPEK EĞİLMEZ, Nigâr (2010), *İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığının İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarına Aktarımı*, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa.
- KARADAĞ, Özay (2005), *İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- KIRCA ZENGİN, Nesrin (1992), *İlkokulun Dört ve Beşinci Sınıflarında Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Araştırmalar-I Türkçe Ders Kitapları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- KOÇAK, Hikmet (1999), *Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinin Kelime Hazinesi İle İlgili Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- KURUDAYIOĞLU, Mehmet- KARADAĞ, Özay (2005), “Kelime Hazinesi Çalışmaları Açısından Kelime Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (25) 2, s. 293-307.
- KURUDAYIOĞLU, Mehmet (2005), *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- MARTİNİT, Andre (1985), *İşlevsel Genel Dilbilim*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- ONAN, Bilginer (2005), “Eklemeli Dil Yapısının Türkçe Öğretiminde Oluşturduğu Bilişsel (Kognitif) Zeminler”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6) 11, s. 237-264.

- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1954), “Kelime Hazinesi”, *İlköğretim. XIX*, (370) 5-7.
- PIERCE, Joe E. (1960). *Türkçe Kelime Sayımı (A Frequency Count of Turkish Words)*, MEB Yayın Müdürlüğü Basılı Eğitim Malzemeleri Hazırlama Merkezi, Ankara.
- PİLAV, Salim (2008), *Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- TEMUR, Turan (2006), *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:
- TOSUNOĞLU, Mesiha (1998), *İlköğretim Okuluna Başlayan Öğrencilerin Okuma Yazmayı Öğrenmeden Önceki Kelime Serveti Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- TOSUNOĞLU, Mesiha (1999), “Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi” *Millî Eğitim Dergisi*, Ankara, (144).
- Türk Dil Kurumu (1988), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- UZUN, Nadir Engin (2004), *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul.
- www.tdk.gov.tr